

South East European Network
for Professionalization of Media

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Sanela Hodžić

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Autorka i istraživačica: Sanela Hodžić

Urednica, voditeljica regionalnog istraživanja: Brankica Petković

Prevod sa engleskog jezika: Kanita Halilović

Lektura: Marijana Kajtazi

Grafički dizajn: Špela Kranjec

Izdavači:

Fondacija "Mediacentar", Sarajevo

Mirovni Institut, Ljubljana

Sarajevo, januar 2024.

*Ova publikacija je urađena uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj je isključiva odgovornost autorke i izdavača
i ne odražava nužno stavove Evropske unije.*

SADRŽAJ

I. UVOD	4
1.1. DEFINISANJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA	6
II. KRATKI PREGLED DUGE ISTORIJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA	8
III. MAPIRANJE DOBRIH PRIMERA MEDIJSKOG AKTIVIZMA	12
3.1. ALTERNATIVNE PLATFORME	12
3.1.1. Platforme za alternativni sadržaj i alternativne internet usluge	12
3.1.2. Mediji zajednice	15
3.1.3. Nezavisni mediji	18
3.1.4. Projekti, centri i regionalne/internacionalne mreže za istraživačko novinarstvo	19
3.1.5. Inicijative za podršku alternativnim, nezavisnim medijima	22
3.2. ISTRAŽIVANJE, KAMPANJE I ZAGOVARANJE MEDIJSKIH REFORMI	24
3.2.1. Koalicije i mreže za reformu medija	24
3.2.2. Organizacije koje zahtevaju medijske reforme u širokoj tematskoj oblasti slobode izražavanja	26
3.2.3. Reaktivni aktivizam protiv retrogradnih političkih inicijativa sa zahtevima za progresivnim promenama politika	28
3.2.4. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: monitoring, pravna podrška i zagovaranje radi sprečavanja zloupotrebe zakona	30
3.2.5. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici	32
3.2.6. Zagovaranje etičkog oglašavanja i demonetizacija neetičkih medijskih praksi	33
3.2.7. Provera činjenica	35
3.2.8. Aktivizam za odgovornost medija	37
3.2.9. Druge inicijative za praćenje medija i nadzor	38
3.3. IZGRADNJA KAPACITETA MEDIJA, NOVINARA I GRAĐANA	39
3.4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, MREŽE I DONATORSKE INICIJATIVE ZA SLOBODU I RAZVOJ MEDIJA	42
IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	43
LITERATURA I IZVORI	47
O AUTORKI	50

I.

UVOD

Mediji i komunikacije su, čini se, najvažnija oblast savremenih političkih borbi, jer su opterećeni politički ključnim pitanjima, od uticaja na uređivačke politike, koncentracije vlasništva i konvergencije, preko informacione sigurnosti i nadzora, kvaliteta i raznolikosti informacija i, konačno, centralne uloge medijskih i komunikacionih platformi u javnoj raspravi i političkim procesima. Demokratski mediji nisu samo kanali za komunikaciju i predstavljanje društvene stvarnosti, već su i preduslov demokratije.¹ U represivnim režimima širom sveta, nezavisno novinarstvo deluje pod pritiscima, a u nekima je bukvalno nestalo. Medijska kriza je, međutim, globalna, pri čemu su mediji uglavnom zarobljeni korporativnim i političkim interesima.² Globalni trendovi polarizacije i radikalizacije zbog ratova u Ukrajini i u regionu Levanta samo pogoršavaju probleme, kao što to čine i tehnološke promene i dominacija velikih tehnoloških platformi, koji prete da dodatno umanje proizvodnju nezavisnog i kvalitetnog sadržaja u opštem interesu. Zbog toga medijski aktivizam sve više dobija na značaju. Stoga u ovom izveštaju polazimo od ideje da će rad medija i medijske reforme određivati tok istorije, te da će nam mapiranje dobrih praksi pomoći da osmislimo medijski aktivizam koji u ovim kriznim vremenima može omogućiti da vrednosti javnog interesa prevladaju u novinarstvu, medijima i komunikaciji.

Mapiranje dobrih praksi će nam pomoći da predvidimo medijski aktivizam koji u ovim kriznim vremenima može omogućiti da vrednost javnog interesa prevlada u novinarstvu, medijima i komunikaciji.

Medijski aktivizam može biti usmeren ka promenama u medijskim institucijama, medijskim politikama, medijskim sadržajima i praksama, ali i ka stvaranju alternativnih medija, odnosno prostora koji pružaju sadržaje od javnog interesa i promovišu demokratske vrednosti. Imajući to na umu, osim dobrih primera medijskog aktivizma koji nudimo, ovaj izveštaj ima cilj da inspiriše još usmerenije i svestranije aktivnosti za odbranu javnog interesa u medijima i komunikacijama. Konkretnije, on ima cilj da podstakne razvoj dobrih praksi medijske i informacione pismenosti od strane koalicija organizacija civilnog društva (OCD), u okviru projekta „Naši mediji“³ i šire. Medijski aktivizam i medijska i informaciona pismenost su suštinski povezani, jer se samo medijski opismenjeni građani mogu mobilisati kako bi podstakli značajne medijske i komunikacione reforme.

1 U skladu s ovim argumentima, Jakubović (1990) pristupa demokratskoj komunikaciji kao „komunikacijskoj demokratiji“, tj. kao sredstvu za uspostavljanje demokratije u širem smislu.

2 Vidi Šifran, 2021.

3 Projekat „Naši mediji“ realizuje koalicija organizacija sa Zapadnog Balkana i iz Turske koje se bave medijskim aktivizmom. Vidi više na web stranici Mreže za profesionalizaciju medija jugoistočne Evrope, na <https://seenpm.org/about-the-project/>. Ovaj izveštaj o dobrim primerima medijskog aktivizma je pripremljen u okviru projekta.

Pregled obuhvata primere medijskog aktivizma iz regiona Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija) i Turske, kao i iz zemalja EU i ostatka sveta. Mapiranje dobrih praksi je sprovedeno u periodu od juna do oktobra 2023. godine, prvenstveno na osnovu sekundarnog istraživanja, a po potrebi i primarnog istraživanja, odnosno analize sadržaja onlajn izvora i zahteva za informacijama upućenim institucijama koje se bave medijima. Istraživanje se oslanja na doprinos istraživača iz sedam zemalja: Ilda Londo (Albanija), Anida Sokol (Bosna i Hercegovina), Florent Spahija (Kosovo), Milica Bogdanović (Crna Gora), Vesna Nikodinoska (Severna Makedonija), Milica Janjatović Jovanović (Srbija) i Sinem Aidinli (Turska).⁴

Ovaj izveštaj počinje raspravom o definicijama i konceptima medijskog aktivizma, nakon čega sledi kratak pregled istorije medijskog aktivizma. Nakon toga predstavljamo i ukratko analiziramo dobre primere medijskog aktivizma, dok u završnom delu govorimo o mogućnostima i izazovima, i predlažemo tipologiju medijskog aktivizma.

Konačno, u ovom izveštaju nastojimo da predstavimo dobre primere medijskog aktivizma, uključujući one koji su bili uspešni u donošenju promena u medijskoj politici i praksi, ali i one uspešne u preoblikovanju javnih politika i podizanju svesti javnosti, pridobijanju šire podrške, uključivanju novih tema ili vrsta aktivnosti ili uspešne samo utoliko što postoje kao izazov postojećim politikama i praksama.⁵ Ne tvrdimo da smo odabrali najbolje i najefikasnije primere medijskog aktivizma, ali smo težili raznolikosti u pogledu tematskog fokusa, vrsta aktivnosti, grupa kojima učesnici pripadaju, geografske lokacije i političkog konteksta.

4 Zahvaljujemo se i Mireli Rožajac-Zulčić na pomoći u prikupljanju izveštaja i podataka o primerima dobre prakse u medijskom aktivizmu izvan regiona JIE i Turske

5 O tome kako medijski aktivizam dovodi u pitanje standardni pojam „uspeha“ u literaturi o društvenim pokretima, vidi Karol i Haket (2006, 100) kao i Haket (2016).

1.1. DEFINISANJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA

Medijski aktivizam je ranije posmatran prvenstveno u okviru medijskih studija⁶ i sa stanovišta kreiranja politika, ali mu se posljednjih decenija sve više pristupa iz perspektive društvenih pokreta.⁷

Teoretičari i medijski aktivisti koriste različite pojmovne okvire za definisanje medijskog aktivizma, u rasponu od „slobode medija” ili „slobode izražavanja” (fokusirajući se prvenstveno na kršenje slobode od strane državnih i korporativnih aktera), „medijskih reformi” (podrazumevajući reforme postojećih medijskih struktura), „alternativnih medija” kao oblika medijskog aktivizma, do „komunikacionih prava” (naglašavajući vezu između komunikacije i drugih ljudskih prava), „demokratizacije medija” (stavljajući u središte ulogu medija u omogućavanju informisanog i aktivnog građanstva), „medijske pravde” (uzimajući u obzir marginalizaciju i zastupljenost manjina) i perspektivu „kulturnog okruženja” (gde se kulturno okruženje posmatra kao proizvod problematično centralizovanog, globalizovanog i komercijalizovanog medijskog okruženja).⁸ Okleva se sa usvajanjem jedinstvenog okvira (Napoli 2007, 2), a medijski aktivizam se definiše na različite načine. Na primer, Haket i Karol definišu ono što nazivaju demokratizacijom medija kao: „...*medijski orijentisan aktivizam kojim se proširuje raspon glasova kojima se pristupa putem medija, gradi egalitarna i participativna javna sfera, promovišu vrednosti i prakse održive demokratije izvan medija, kao i unutar medija, te neutrališu političke i ekonomske nejednakosti koje se nalaze drugde u društvenom sistemu*” (2004, -).

Dok bi jedinstven okvir mogao biti koristan za zajedničku masovnu mobilizaciju, zarad akumulacije znanja, kao u našem istraživanju, usvojicemo holističko razumevanje medijskog aktivizma, koje uključuje sve gore navedene okvire. Napoli tvrdi da se, bez obzira na definicije i prioritete, pokret za „poboljšanje medijskog i komunikacijskog sistema (...) može korisno proučavati kao donekle integrisana celina” (2007, 9). Ili, kako primećuje Opel (2004), različiti okviri i definicije „...odnose se na veliki raspon tema i organizacija koje se bave ulogom medija u savremenom svetu” (str. 25; videti i Klain, 2001).

Preciznije, pod pojmom „aktivizam” podrazumevamo svaku borbu za promene⁹ a pod „medijskim aktivizmom” svaki aktivizam usmeren na menjanje javnog interesa u sektoru medija i komunikacija.¹⁰ Usvajamo Hojnesovu definiciju medijskih aktivista: „*Medijski aktivisti nastoje promeniti*

Rezultati medijskog aktivizma, odnosno borbe za komunikacijska prava/ demokratizaciju medija/medijsku pravdu/ medijske reforme, će, kao što to već čine, odrediti tok istorije.

6 Isto, 531-532.

7 Paralelno s tim, teoretičari društvenih pokreta su se uglavnom fokusirali na ulogu medija i informacijske tehnologije ne kao objekta aktivizma, nego kao platformi koje omogućavaju aktivizam po pitanju nekomunikacije. Vidi Muler; Pejđž i Kuerbis, 2004, 170.

8 Vidi Haket i Karol 2006, Napoli 2007, za više o okviru „kulturnog okruženja” vidi Dankan 1999.

9 Kamarts definiše aktivizam kao sposobnost stvaranja ili promene istorije.

10 Iako se pojam medijskog aktivizma također često koristi da označi upotrebu medija i informacijskih tehnologija za sprovođenje društvenih promena u bilo kojoj oblasti, ovde nećemo razmatrati taj vid medijskog aktivizma.

i strukturu i sadržaj tradicionalnih medija i koriste široku lepezu taktika da se naizmenično udvaraju novinarima i vrše pritisak na njih, skreću pažnju javnosti na neusphe tradicionalnih medija, grade javnu podršku za politike usmerene na promovisanje raznolikosti u vlasništvu i sadržaju medija, te podržavaju alternativne medije na svim medijskim platformama” (2005, u Fridman 2017, 1), te dodatno naglašavamo da medijski aktivizam obuhvata niz pitanja vezanih za medije, uključujući i ona koja se odnose na komunikaciju na nenovinarskim platformama, te da cilja na različite grupe, od novinara, zakonodavaca i državnih institucija, preko različitih grupa građana i šire javnosti.

Oslanjamo se na ideju da će rezultati medijskog aktivizma, odnosno borbe za komunikaciona prava/demokratizaciju medija/medijsku pravdu/medijske reforme, kao što to već čine, odrediti tok istorije. Kako su Haket i Karol primetili: „S obzirom na ključnu ulogu koju masovni mediji imaju u oblikovanju javnih tema i svesti, borba za demokratizaciju komunikacija utiče na ishod niza političkih, društvenih i ekonomskih pitanja – od urbanističkog razvoja na lokalnom nivou do rata” (2004, –). Medijski aktivizam podrazumeva pokušaje da se izvrši uticaj na postojeće institucije (kroz reforme medijske politike i kampanje za promene u medijskim sadržajima, npr. u predstavljanju manjinskih grupa), kao i izgradnju alternativnih medijskih praksi i razvijanje senzibiliteta korisnika medija (održavanjem alternativnih, demokratskih, participativnih medija i osnaživanjem građana kroz medijsko obrazovanje).¹¹

Medijski aktivizam podrazumeva pokušaje da se utiče na postojeće institucije kao i izgradnju alternativnih medijskih praksi i razvijanje senzibiliteta korisnika medija.

11 Vidi više u Haket i Karol 2004.

II.

KRATKI PREGLED DUGE ISTORIJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA

Medijski aktivizam je postojao u veoma različitim istorijskim periodima i kontekstima. Često je crpeo snagu iz profesionalnih udruženja i pokreta za ljudska prava ili društvenih pokreta. U Sjedinjenim Američkim Državama su se aktivisti još dvadesetih godina 20. veka protivili komercijalizaciji medija i zalagali za uspostavljanje neprofitnog medijskog sektora, ali su tek pokreti za osnaživanje crnaca i prava žena šezdesetih i sedamdesetih godina doveli do značajnijih akcija vezanih za medije i komunikacije.¹² U istom periodu su prodor kablovske televizije i nove mogućnosti za emitovanje neprofitnih kulturnih, obrazovnih i javnih programa podstakli zalaganje za alternativne medije (Kranič 2004, 200). Antikapitalistički “Nacionalizam Trećeg sveta” je bio pokretačka snaga međuvladinog pokreta Novi svetski informacioni i komunikacioni poredak (NWICO), koji je imao glavnu ulogu u medijskom aktivizmu sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka.¹³ U Brazilu su osamdesetih godina postojala dva široka pokreta: medijski pokret zajednice, koji je zahtevao regulaciju i legitimizaciju ranije zakonski nepriznatih radio stanica zajednice (engl. *community radio*), te pokret za pluralizaciju emitovanja i protiv dominacije privatnih medijskih konglomerata, koje su pokrenuli univerzitetski naučnici i studenti, pri čemu su oba donela pozitivne zakonske promene.¹⁴ Otprilike u isto vreme je u Koreji došlo do protesta protiv pristrasnosti javnog emitera, što je pokazalo moć kolektivnih akcija i podstaklo druge pokrete koje je pokrenula publika.¹⁵

Medijski aktivizam postojao je u različitim istorijskim periodima i kontekstima. Često je crpio snagu iz profesionalnih udruženja i pokreta za ljudskih prava ili društvenih pokreta.

U zapadnoj Evropi je postojeća etika javnog servisa, u nekim slučajevima zajedno sa kulturnim nacionalizmom, takođe korištena za privlačenje državnog

12 Vidi Mekčesni 2008 i Muler, Kuerbis, i Pejdz 2004. U tom periodu je fokus aktivista (često političkih manjina) bio na medijskim sadržajima, a broj organizacija koje se bave zagovaranjem se drastično povećao (Muler 2004, 37).

13 Međutim, suprotstavljanje vlada Velike Britanije i SAD, globalna hegemonija tržišnog liberalizma i odustajanje od socijalističkih i antiimperijalističkih vizija nacionalizma su doveli do toga da nacionalne političke elite napuste NWICO u korist pregovora o nacionalnim i regionalnim odnosima s globalnim medijskim silama (Haket 2016.).

14 Vidi Kustodio 2017, 64.

15 Vidi Jang-han 2001.

finansiranja za demokratske alternativne medije i medije u zajednici (Haket 2016). Pored toga, borba radnika i socijaldemokratskih partija u zapadnoj Evropi je predstavljala okosnicu levičarske štampe i zalaganja za reformu medijske politike.¹⁶ U Severnoj Irskoj, počevši od kasnih devedesetih godina osamnaestog veka, alternativni mediji i izražavanje putem zidnih murala i ulične umetnosti su bili deo strategije izražavanja alternativnih političkih stavova u okolnostima pod kojima su republikanci i druge marginalizovane grupe bile suočene sa pristrasnošću tradicionalnih medija (Hoei 2018, 4).¹⁷ Medijski aktivizam je podstican čak i na najne očekivanim mestima, kao u slučaju lista Vedem, koji su vodili tinejdžeri od 1942. do 1944. godine u koncentracionom logoru „Theresienstadt“ (današnja Češka Republika), koji „na jedinstven način simbolizuje ljudsku sposobnost i potrebu za komunikacijom“ (Carpentier, 2011, 10).

U novijem periodu, u okolnostima raspada i rata u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina prošlog veka, medijski aktivizam je imao snažnu antiratnu dimenziju i nudeo je alternativu etnonacionalnoj ideologiji koja je dominirala javnom sferom. Jedan od najznačajnijih primera antiratnog angažmana korišćenjem alternativnih medijskih oblika je bio list ARKzin u Hrvatskoj, koji je izašao u 93 broja u kojima su se susretale politika, kultura, teorija i umetnost.¹⁸ Nakon rata, civilni sektor u regionu se razvio, podržavajući nezavisno novinarstvo,¹⁹ tražeći medijske reforme u javnom interesu²⁰ i jačajući kapacitete za participaciju građana, između ostalog u medijskim reformama.²¹

Pod pritiskom autoritarnih vlada, civilno društvo u Mađarskoj i Poljskoj se takođe opire zarobljavanju medija i ograničavanju slobode medija, često kroz masovne proteste. Na primer, hiljade građana je 2016. godine u Varšavi blokiralo zgradu parlamenta u znak protesta protiv vladinih planova da novinarima ograniči pristup sednicama parlamenta.²² Medijski aktivizam je uključivao i molbe Evropskoj uniji da interveniše i upotrebi mere uslovljavanja u cilju očuvanja slobode medija.²³

Medijski aktivisti bave se pitanjima od javnog interesa koja se tiču medija i komunikacije, npr. zastupljenost manjinskih grupa u medijskim sadržajima i politikama zapošljavanja, omogućavanje alternativnih medija (npr. medija zajednice), finansiranje i vlasništvo nad medijima, pristup javnim informacijama, medijska pismenost, i mnogim drugim.

16 CPBF u Britaniji, na primer, osnovan 1979. godine, predstavljao je „savez između novinara, akademika i radnika u javnom sektoru suočenih s neprijateljskim medijskim izveštavanjem i sindikata štampanih medija suočenih s tehnološkim uništenjem“ (Haket 2016.).

17 Od početka mirovnog procesa ranih devedesetih godina dvadesetog veka, ovi glasovi su sve više integrišu u sferu tradicionalnih medija (Hoei, 2018, 5).

18 Vidi web stranicu ARKzina, na: <https://monoskop.org/Arkzin>.

19 Na primer, ostavke novinara B92 nakon što je taj medij nasilno preuzeo državni funkcioner 1999. godine, kao i protesti novinarske zajednice i građana protiv mešanja vlasti u radio-difuzne frekvencije B92. B92 je u to vreme bio jedan od retkih nezavisnih medija u situaciji snažne vladine represije. Pogledajte članak Oservatorio Balkani „Caucaso Transeuropa“ (OBCT), na <https://www.balcanicaucaso.org/bhs/zone/Srbija/Srbija-kako-je-nastao-i-nestao-Radio-B92-163188>.

20 Na primer, novinarska udruženja, organizacije civilnog društva i nezavisni mediji su 2013. godine zaustavili zakonske izmene koje bi ograničile pristup javnim informacijama u Bosni i Hercegovini (Dekić 2013).

21 U Crnoj Gori, na primer, medijska pismenost je još 2009. godine uvedena kao izborni predmet za učenike gimnazija od 16 i 17 godina.

22 Vidi, na primer, izveštaj Al Džazire na: <https://www.aljazeera.com/news/2016/12/17/thousands-protest-new-media-restrictions-in-poland>.

23 Vidi, na primer, molbe koje se odnose na vlasništvo nad državnim medijima, u izveštaju Euroaktivna, na: <https://www.euractiv.com/section/media/news/hungary-may-see-takeovers-of-last-free-media-experts-warn/>.

Medijski aktivisti se bave širokom lepezom pitanja od javnog interesa koja se tiču medija i komunikacija, od predstavljanja manjinskih grupa u medijskim sadržajima, raznolikosti u politikama zapošljavanja, preko obezbeđivanja alternativnih medija (npr. medija zajednice) (između ostalog kroz zakone i davanje frekvencija za emitovanje)²⁴, do pitanja koja se tiču nezavisnosti i uloge javnog RTV servisa, transparentnosti medijskog finansiranja i vlasništva, pristupa javnim informacijama, sigurnosti i zaštiti prava novinara, praćenja medija (monitorinzi i suprotstavljanje pristrasnosti, stereotipima i dezinformacijama u medijima itd), podizanja medijske pismenosti i mnogih drugih pitanja.

Medijski aktivizam doneo je nezamenjive pozitivne (i zaustavio brojne negativne) promene medijskih politika i praksi.

Medijski aktivizam najčešće predvode organizacije civilnog društva.²⁵ Posljednjih decenija u SAD-u, na primer, znatno je porastao broj organizacija od javnog interesa, kao što su rasle i aktivnosti kreiranja politike u oblasti komunikacija.²⁶ Na tome se nisu angažovale samo levičarske organizacije civilnog društva. Na primer, veliki sudski spor koji je pokrenula verska zajednica u SAD-u je doveo ne samo do toga da stanica s rasističkim sadržajem izgubi licencu, već je i građanima obezbeđeno učešće u svim postupcima razvoja regulativa koje se tiču medijskog sektora.²⁷

Pojedini primeri medijskog aktivizma su uključivali šire učešće građana. Najviše se pominje slučaj masovne kampanje u SAD-u 2003. godine, koja je uključivala stotine hiljada (ili čak oko dva miliona, kako sugerišu drugi izvori) telefonskih poziva i potpisa na peticiji za zaustavljanje izmena zakona o vlasništvu nad medijima kojima bi se olabavilo sprečavanje otvorene medijske koncentracije. Ovako velika mobilizacija je pokazala razočarenje javnosti „slobodno-tržišnim“ pristupom medijskoj politici i sve veću svest da je u velikoj meri vođen korporativnim i partikularnim političkim interesima.²⁸

Inicijative medijskog aktivizma pokazale su da postoji ogromna baza zainteresovanih za medijske reforme, uključujući ne samo medijske profesionalce i novinarske organizacije, nego i istraživače, aktiviste za građanska prava, bibliotekare, edukatore, roditelje, studente, ukratko – sve nas.

Medijski aktivizam je kroz istoriju bio obeležen mnogim poteškoćama, uključujući i one u vezi sa nestručnošću aktivista u okolnostima velikog i stalnog tehnološkog razvoja,²⁹ teškoćama u mobilizaciji građana za medijske ciljeve i nedostatkom kapaciteta za prevagu nad političkim i komercijalnim interesima koji utiču na medijsku politiku i praksu. U skladu s tim, medijski aktivizam najvećim delom nije uspeo da preokrene negativne trendove u novinarstvu i medijima posljednjih decenija širom sveta. Kako tvrdi McChesney, čak i najradikalniji predlozi reformi u SAD-u jedva da su ugrozili korporativnu dominaciju medijskog sistema (2008). Slično tome, u Koreji su se pozitivni

24 Za pregled radio stanica u svetu koje predstavljaju primer participativne komunikacije, vidi Dagron 2001. Takođe vidi knjigu koju su uredili Pajnik i Dovning (2008) o onome što se naziva medijima civilnog društva.

25 Ovo se navodi kao slučaj u SAD-u i zemljama Trećeg sveta.

26 Vidi, na primer, Napoli 2007, koji je ipak ograničen na pregled literature napisane na engleskom jeziku koja se prvenstveno odnosi na SAD. Vidi i Renčler 2004.

27 Godine 1964. Ujedinjena crkva Hrista (United Church of Christ – UCC) osporila je TV licencu rasističke stanice iz Misisipija. Više u Horovic 1997.

28 Vidi Mekčesni 2008, Haket i Karol 2004, Klinenberg 2007.

29 Vidi Mekčesni 2008.

efekti medijskog aktivizma smatrali malim „ustupcima u okviru neoliberalnih reformi koje su kreirane kako bi donele korist medijima i korporacijama u oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija“ (Hadl i Dongwon, 2008, 99).

Medijski aktivizam je, međutim, doneo neizostavne pozitivne (i zaustavio brojne negativne) izmene medijskih politika i praksi, uključujući sveukupnu demokratizaciju procesa kreiranja politika vezanih za komunikacije, doprinos razvoju sektora medija zajednice, inkluzivnije tradicionalne medije, očuvanje medija i programa u službi javnosti, postavljanje standarda za pristup javnim informacijama i za transparentnost medija, te mnoga druga pitanja. Osim toga, inicijative medijskog aktivizma su pokazale da postoji velika baza zainteresovanih za medijske reforme, među kojima su ne samo medijski profesionalci i novinarske organizacije, već i istraživači, aktivisti za građanska prava, bibliotekari,³⁰ edukatori, roditelji, učenici, jednom rečju – svi mi.

30 Više o tome kako su se bibliotekari angažovali u javnoj diskusiji o pitanjima koja se tiču medija u SAD-u vidi u Kranič 2004.

III.

MAPIRANJE DOBRIH PRIMERA MEDIJSKOG AKTIVIZMA

U ovom poglavlju nam je namera mapirati dobre primere medijskog aktivizma. Opsežna lista takvih primera bi bila daleko izvan okvira i sredstava ovog projekta. Umesto toga, cilj nam je predstaviti slučajeve medijskog aktivizma koji su primer različitih tema i različitih vrsta medijskog aktivizma, dok istovremeno odražavaju raznolikost u smislu geografske lokacije i društveno-političkog konteksta. Svaki podnaslov predstavlja jednu vrstu medijskog aktivizma.

3.1. ALTERNATIVNE PLATFORME

Alternativne platforme medijskog aktivizma nude sadržaje koje kreiraju građani ili profesionalni novinari. Alternativne novinarske platforme obuhvataju platforme koje deluju nezavisno od vladinog ili korporativnog uplitanja, koje rade uglavnom na neprofitnoj osnovi, služe određenim zajednicama ili se bave istraživačkim novinarstvom. Ove funkcije se često preklapaju, budući da su i mediji zajednice i platforme istraživačkog novinarstva istovremeno u principu najviše nezavisni i nude teme i stavove zanemarene u tradicionalnim medijima. Smatramo da sve ove platforme predstavljaju jednu vrstu medijskog aktivizma, jer na različite načine nude alternativu dominantnim, tradicionalnim medijskim sadržajima i doprinose pluralizmu javne debate. Ove platforme uglavnom finansiraju razvojni fondovi i međunarodni donatori, ali i zajednice kojima služe. Neke od njih se takođe delimično izdržavaju kroz dobrovoljni rad građana.

Alternativne platforme pružaju siguran i nezavisan prostor za političku promenu i kontranarative. Ove platforme zavise o saradnji među građanima novinarima, pri čemu može, ali i ne mora postojati neki oblik uređivanja sadržaja.

3.1.1. Platforme za alternativni sadržaj i alternativne internet usluge

U autoritarnim društvima, ali i u kontekstu dominantne neoliberalne ideologije, alternativne platforme pružaju siguran i nezavisan prostor za političku subverziju i kontranarative. Ove platforme zavise od zajedničkog rada građana-novinarara, pri čemu može, ali i ne mora, postojati neki oblik uređivanja sadržaja. Mnoge od ovih platformi, kao što su Indymedia ili Mosireen, nastale su tokom protesta građana i društvenih nemira. Većina se oslanja na participativnu proizvodnju sadržaja. Pod ovom kategorijom takođe obuhvatamo blogove koji pružaju jedinstvenu perspektivu o temama od javnog interesa (vidi nekoliko primera u tabeli 1).

Tabela 1: **PRIMERI ALTERNATIVNIH PLATFORMI**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Global voices	Medijski pluralizam, digitalna participacija	Izveštavanje o nedovoljno zastupljenim grupama	U početku Univerzitet Harvard, od 2008. organizacija Stichting Global Voices	Internacionalni	Masačusets, SAD Holandija	2004-2008. 2008- do danas
Indymedia	Nezavisne vesti, medijski pluralizam, digitalna participacija, građansko novinarstvo	Međunarodna internet platforma za alternativne vesti	Seattle Independent Media Center, slične organizacije širom sveta	Internacionalni	Sijetl, SAD	1999-2019.
Jinbonet	Sloboda izražavanja, građansko novinarstvo, digitalna participacija	Nezavisni pružalac internetskih usluga (vebmail, veb hosting, onlajn zajednice, blogovi) za društvene pokrete, sindikate i progresivne aktiviste	Neprofitna organizacija Korean Progressive Network Jinbonet	Nacionalni	Južna Koreja	1998- do danas
Mosireen	Nezavisne vesti, politički pluralizam, građansko novinarstvo	Dokumentovanje i objavljivanje fotografija i video snimaka o revoluciji u Egiptu 2011. godine	Građani novinari	Nacionalni	Egipat	2011-2018.

Blog "In Media Res" (Boris Vezjak)	Mediji i demokratija, mediji i društvo	Sedmični (ili češće) blogovi/ kolumne o medijima i demokratiji, distribucija e-mejlova, prenošenje na veb stranici nedeljnika Mladina	Univerzitetski profesor Boris Vezjak	Nacionalni	Slovenija	2008- do danas
Sbunker blog	Nezavisne vesti, kritičko razmišljanje	Blog sa sadržajem o nedovoljno zastupljenim temama/ perspektivama	NVO Sbunker	Nacionalni	Kosovo	2017- do danas

Izdvajamo: [SLUČAJ INDYMEDIA](#) (SAD i šire)

„Indymedia“ je prvobitno nudila sadržaj o protestima protiv sastanka Svetske trgovinske organizacije u Sijetlu u novembru 1999. godine, ali je ubrzo postala referenca za platformu kojom upravljaju korisnici i demonstranti. Nastala je iz koalicije grupa za socijalnu pravdu, anarhističkih, komunističkih, socijalističkih i ekoloških grupa, te sindikata, sa malim jezgrom osoblja koje je redovno distribuiralo sadržaj. Tokom 2000-ih su im se pridružile grupe širom sveta (2014. godine ih je bilo 175 iz celog sveta (Girauld, 2014)),³¹ sa svetonazorima uglavnom u rasponu od socijalističkih do radikalnih antikapitalističkih. „Indymedia“ je dozvoljavala svakome da objavljuje sadržaj, ali je 2000-ih godina jedinstveni oblik kontrole od strane uredničke grupe uključivao naknadno premeštanje priloga koji su ocenjeni kao lažni, klevetnički ili neprikladni na posebnu stranicu pod nazivom „skrивene priče“ (Aton 2010, 8). „Indymedia“ je uspela u onome u čemu rane onlajn platforme društvenih pokreta nisu, a to je veliki globalni domet i održivost u periodu od oko 20 godina. Strategija koja se pokazala uspešnom se zasnivala na uključivanju brojnih lokalnih grupa, širenju protesnih ciljeva i međunarodnom umrežavanju. Međutim, „Indymedia“ i slične platforme su na kraju nestale s usponom komercijalnih društvenih medija. Neke radikalne participativne onlajn stranice još uvek postoje, ali njihov domet je više lokalni.³²

31 Većina njih je bila iz SAD-a i Evrope, a bile su uključene i druge regije, ali u manjoj meri (Aton 2010, 8).

32 Primer je „Unicorn Riot“ u SAD-u, poznat po prenošenju protesta uživo i po antirasističkom stavu.

3.1.2. Mediji zajednice

U ovu kategoriju svrstavamo medije koji izveštavaju o i za nedovoljno zastupljene zajednice, kao što su određene opštine, studentske grupe, sindikati, zajednice zasnovane na etničkom, rodnom ili drugom identitetu. Mediji zajednice (engl. *community media*) uključuju članove tih zajednica u produkciju i upravljanje. Postoje različita poimanja o tome šta su mediji zajednice, ali ovde ih posmatramo kao medije sa jasnom misijom koja je orijentisana ka zajednici i interesu javnosti, koji uglavnom deluju prema neprofitnom finansijskom modelu. Takav model bi u principu trebao doneti određenu izolaciju od komercijalnih i partikularnih političkih interesa, što osigurava nezavisniji i angažovaniji sadržaj.

Tabela 2: PRIMERI MEDIJA ZAJEDNICE

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Radio Orange	Nezavisni sadržaj orijentisan ka zajednici	Radio stanica i povremeno zagovaranje medijske politike koja podržava neprofitne medije	Desetak zaposlenih i građani volonteri	Lokalni i nacionalni	Beč, Austrija	1998-do danas (registrovan) pre toga piratski radio
Telestreet	Nezavisne vesti	Mreža mikro TV stanica	Lokalne zajednice	Nacionalni	Italija	2002-do danas
Mreža rudarskih radio stanica	Nezavisne vesti, politički pluralizam i pluralizam grupa predstavljenih u medijima	Komunikacijska platforma za rudare	Sindikati rudara	Nacionalni	Bolivija	1949-1985+
Contre attaque (ranije Nantes Révoltée)	Nezavisne vesti, alternativni, aktivistički mediji	Veb stranica koja nudi analize i tekstove sa snažnim levo orijentisanim uređivačkim stavom i kritikom vlasti	/	Uglavnom nacionalni, iako je dostupan široj publici i izveštava o međunarodnim temama	Nantes,	2012-2022. kao Nantes Révoltée; 2022-do danas kao Contre attaque
Radio Huayaco-cotla	Pluralizam medija, lokalne vesti, očuvanje kulture	Servis za autohtone zajednice i promovisanje očuvanja kulture i lokalnog razvoja	U vlasništvu organizacije civilnog društva Fomento Cultural y Educativo, A.C.	Regionalni, unutar Meksika	Meksiko	1965-do danas

Community Media Forum Europe	Mediji zajednice u Evropi	Platforma za mreže, nacionalne federacije i projekte aktivne u oblasti medija zajednice u Evropi	Mediji zajednice i njihova nacionalna udruženja u Evropi, uključujući Nemačku, Austriju, Francusku, Dansku, Sloveniju itd.	Evropa	Kancelarija u Briselu	2004-do danas
Radio Študent	Nezavisno, alternativno izveštavanje i debata, alternativna kultura, muzičke supkulture, društveni pokreti, etničke manjine	Studentski radio i veb stranica	Studenti Univerziteta u Ljubljani (formalni osnivač: Studentska organizacija Univerziteta u Ljubljani)	Šire područje Ljubljane	Ljubljana, Slovenija	1969-do danas

Dok medije zajednice često u velikoj meri finansira njihova publika, među ostalim izvorima mogu biti filantropske donacije, finansijska sredstva međunarodnih razvojnih agencija, u određenoj meri oglašavanje (iako je ono obično ograničeno zakonom), pa čak i vlasti. Zajednica kojoj mediji služe može imati različit nivo vlasništva nad određenim medijem. Mreža rudarskih radio stanica u Boliviji predstavlja jedan od najranijih primera visokog nivoa vlasništva zajednice, jer nju je osmislila i osnovala, te njome upravljala, tehnički je vodila, finansirala i održavala njihova zajednica (Dagron, 2008, 16).³³

Istorijski gledano, mediji zajednice su imali važnu ulogu u zadovoljavanju komunikacionih potreba javnosti, dosledno izveštavajući o zajednicama i temama koje su zanemarene kako u komercijalnim, tako i u javnim medijima. Neki od ranih primera su radio mreža „Pacifica“ u SAD-u, koja je promovisala pacifističku ideologiju za vreme Drugog svetskog rata, a kasnije i televizijski serijal „Challenge for Change“ u Kanadi koja je 1967. godine demokratizovala proces proizvodnje kroz saradnju subjekata dokumentarnih filmova sa filmskim stvaraocima. U zapadnoj i centralnoj Evropi su prvi mediji koji su funkcionisali kao mediji zajednice osnovani 60-ih i 70-ih godina, iako uglavnom kao piratski mediji, a njihova istorija je obeležena borbom za legalizaciju, a u poslednje vreme i zahtevima za kontinuiranom finansijskom podrškom iz javnih fondova. Mapiranje koje su koalicija CMFE i Evropska platforma regulatornih tela izvršili 2012. godine je pokazalo da je u celoj Evropi aktivno 2237 radio stanica zajednice i 521 TV stanica zajednice.³⁴ Na primer, na internet platformi švajcarskog Crvenog krsta, <https://www.migesplus.ch/>, navodi se

33 Za pregled radio stanica širom sveta koje služe kao primer participativne komunikacije, vidi Dagron 2001. Takođe vidi knjigu koju su uredili Pajnik i Dovning (2008) o onome što se naziva medijima civilnog društva.

34 Podaci CMFE-a, na: <https://www.cmfe.eu/about>.

38 migrantskih medija u Švajcarskoj, tj. medija koji komuniciraju na jezicima migranata i koji govore o osobama migrantskog porekla i namenjeni su njima.

U regionu Jugoistočne Evrope, sektor medija zajednice je još uvek nedovoljno razvijen, ali mnogi mediji kojima upravljaju organizacije civilnog društva i koje finansira međunarodna donatorska zajednica funkcionišu kao mediji zajednice, jer pokrivaju teme od javnog interesa za lokalne zajednice, zanemarene drugde.³⁵ Jedan od izuzetaka je „Radio Študent“ u Ljubljani (Slovenija), kao jedan od najstarijih medija zajednice u Evropi, koji je osnovan 1969. godine za vreme studentskih protesta i koji i dalje nudi nekomercijalne programe i daje glas studentima i nedovoljno predstavljanim grupama u Sloveniji.³⁶

Brojna nacionalna i internacionalna udruženja medija zajednice, kao što su Udruženje medija zajednice (UK), Savez televizija zajednice u Austriji, Forum radio stanica zajednice u Evropi i Svetsko udruženje radio emitera zajednice, pružaju podršku i lobiraju za bolji okvir politike prema medijima zajednice.

Izdvajamo: SLUČAJ TELESTREET (Italija)

„Telestreet“ je primer mreže lokalnih grupa koje građanima pružaju alternativne vesti. „Telestreet“ je pokret rođen u italijanskim metropolama, prvo sa Orfeo TV stanicom koja je emitovala nekoliko sati dnevno sa dometom od 200 metara. Osnovao ju je medijski teoretičar i aktivista Franko “Bifo” Berardi. Kasnije je pokret narastao i obuhvatao gotovo stotinu mini TV stanica širom Italije. Ovi piratski mikro emiteri s vrlo ograničenim dometom su nastali kao reakcija na kontrolu tadašnjeg premijera Berluskonija nad medijima u zemlji. Oni se međusobno podržavaju u tehničkom pogledu i dele veb arhiv materijala za radio emitovanje, čime povećavaju nacionalnu pokrivenost i osiguravaju održivu infrastrukturu uprkos skromnim ekonomskim i tehničkim sredstvima (Renzi 2011, 36).

Istorijski gledano, mediji zajednice su imali važnu ulogu doslednim izveštavanjem o zajednicama i o temama koje su u komercijalnim i javnim medijima zanemarene.

35 Ledanac, na primer, navodi Forum žena Prijepolje, veb stranicu Buka u Banjaluci i Krik u Srbiji kao primere ovakvih medija civilnog društva (2016, 136-139), ali ih ima mnogo više.

36 Više na stranici Radija Student, na: <https://radiostudent.si/info>.

3.1.3. Nezavisni mediji

Novinarski projekti i platforme koji pružaju nezavisne prikaze događaja u zemljama kojima vladaju represivne vlade predstavljaju nezaobilazna mesta otpora i demokratske borbe. Štaviše, u medijskim sistemima koji su u najvećoj meri zarobljeni od strane političkih ili ekonomskih interesnih grupa kroz finansiranje i vlasničke odnose, nezavisni mediji su jedini koji pozivaju vlasti na odgovornost i izveštavaju o zanemarenim temama i gledištima.

Nezavisni mediji pozivaju vlast na odgovornost i izveštavaju o zanemarenim temama i gledištima.

Tabela 3: PRIMERI NEZAVISNIH MEDIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
AcTVism	Nezavisne vesti, politički pluralizam	Onlajn medij koji se bavi temama od javnog interesa	Organizacija AcTVism	Internacionalni	Minhen, Nemačka	2014- do danas
El Faro	Nezavisne vesti, politički pluralizam	Izveštavanje o korupciji, kriminalnim organizacijama itd.	Medijska kompanija Trípode S.A. de C.V.	Internacionalni (fokus na centralnoj Americi)	El Salvador do 2023/ San José (Kostarika)	1998- do danas
Rappler	Nezavisne vesti, politički pluralizam	Nezavisni onlajn izvor vesti	Rappler Holding Corporation	Nacionalni +	Filipini	2012- do danas
Malaysiakini	Nezavisne vesti, politički pluralizam	Nezavisni onlajn izvor vesti	Mikini Group Sdn Bhd (izdavač), u većinskom vlasništvu urednika i novinara	Nacionalni +	Malezija	1999- do danas
Ninja media (Mídia Ninja) (nema veb stranicu, umesto toga vidi Menezes Teixeira, 2020)	Nezavisne vesti, politički pluralizam	Objavlivanje alternativnih vesti i komentara	Dvoje novinara, počeli od produkcijske mreže za kulturu Fora do Eixo	Nacionalni (Brazil)	Brazil	2011.

Bianet	Medijski pluralizam, sloboda medija	Objavljivanje nezavisnih sadržaja, posebno za nedovoljno zastupljene grupe i o njima	IPS Communication Foundation	Namijenjen nacionalnoj publici, ali je sadržaj vezan za geografska područja	Turska	2001- do danas
Kosovo 2.0	Nezavisno novinarstvo, medijski pluralizam	Platforma koja nudi novinarski sadržaj, izveštava o umetnosti i kulturi, podstiče kritičko razmišljanje	Kosovo 2.0	Nacionalni	Kosovo	2010- do danas
Preportr Çohu	Medijski pluralizam, nezavisne vesti	Veb stranica s jedinstvenim sadržajem	NVO Cohu	Nacionalni	Kosovo	2005- do danas
Onlajn magazin Žurnal	Medijski pluralizam, nezavisne vesti	Onlajn medij koji nudi zanimljiv sadržaj od javnog interesa	Sedam zaposlenih u NVO CRMA i spoljni saradnici	Nacionalni, iako pokrivaju i regionalne i globalne teme	Bosna i Hercegovina	2009- do danas

Izdvajamo: [SLUČAJ KOSOVO 2.0](#) (Kosovo)

„Kosovo 2.0“, osnovano 2010. godine, pruža prostor za alternativne narative, dubinsku analizu, lične priče i različite perspektive. Platforma je poznata po svom jedinstvenom pristupu pripovedanju i posvećenosti kritičkom razmišljanju i dijalogu. „Kosovo 2.0“ koristi multimediju, između ostalog tekstove, foto eseje, video snimke i umetničke projekte, za pokrivanje širokog spektra tematskih oblasti, uključujući socijalnu pravdu, politiku, rod, kulturu i ljudska prava. „Kosovo 2.0“ takođe nudi platformu mladim piscima, umetnicima i aktivistima da prikažu svoj rad.

3.1.4. Projekti, centri i regionalne/internacionalne mreže za istraživačko novinarstvo

Novinarski centri i mreže, poput Međunarodnog konzorcijuma istraživačkog novinarstva (ICIJ), Projekta izveštavanja o organiziranom kriminalu i korupciji (OCCRP) ili centara za istraživačko novinarstvo (BiH, Srbija i Crna Gora), omogućavaju zahtevna, dugotrajna, skupa i često prekogranična istraživanja, što bi u drugim medijima bilo nemoguće iz razloga komercijalizacije, političke servilnosti ili jednostavno nedostatka resursa.

Novinarski centri i mreže omogućavaju zahtevna, dugotrajna, skupa i često i prekogranična istraživanja, što bi u drugim medijima bilo nemoguće zbog komercijalizacije, političke servilnosti ili, jednostavno, nedostatka resursa.

Tabela 4: PRIMERI CENTARA/MREŽA/PROJEKATA ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Projekat Pegasus/Projekat Daphne	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Novinarski projekti	Organizacija Forbidden Stories	Internacionalni	Pariz, Francuska	2020-2021/2018.
Globalna mreža istraživačkog novinarstva	Istraživačko novinarstvo	Podrška i promocija istraživačkog novinarstva (kroz edukaciju, razmjenu, umrežavanje itd.)	Preko 75 nezavisnih novinarskih organizacija	Internacionalni	Washington, SAD	2003-do danas
Međunarodni konzorcijum istraživačkog novinarstva (ICIJ)	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Mreža novinarskih i medijskih organizacija koje se bave istraživačkim novinarstvom	Center for Public Integrity (Matična organizacija)	Internacionalni	Washington, SAD	1997-do danas
Projekat izveštavanja o organizovanom kriminalu i korupciji (OCCRP)	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Mreža nezavisnih medijskih centara i novinara	Osnovani su ga novinari veterani, a organizuju ga centri za istraživačko novinarstvo	Internacionalni	Amsterdam, Nizozemska	2006-do danas
BIRN, Balkanska istraživačka mreža	Istraživačko novinarstvo, medijski pluralizam	Projekti istraživačkog novinarstva, novinarske nagrade, stipendije	Uredi BIRN-a u celoj regiji, središte u Sarajevu, BiH	Nacionalni centri, plus regionalna saradnja	Centri u sedam zemalja (ALB, BiH, KOS, MKD, SRB, CG, RUM)	Od 2005. (u zavisnosti od zemlje)-do danas
Centar za istraživačko novinarstvo CIN	Istraživačko novinarstvo	Platforma za istraživačko novinarstvo	CIN	Nacionalni	Bosna i Hercegovina	2004-do danas

Mreža za izveštavanje o kriminalu i korupciji	Istraživačko novinarstvo, medijski pluralizam	Istraživačko novinarstvo o kriminalu i korupciji	KRIK	Nacionalni, ali u izveštajima se prate i međunarodne teme	Srbija	2015- do danas
Istraživačka reporterska laboratorija (naročito epizoda „Ubistvo u Tetovu“)	Istraživačko novinarstvo, pristup informacijama od javnog značaja	TV emitovanje	Nacionalna Istraživačka reporterska laboratorija i javni servis MRT	Nacionalni	Severna Makedonija	2023- do danas
Kallxo	Istraživačko novinarstvo, nezavisno novinarstvo	Platforma za istraživačko novinarstvo, monitoring, zagovaranje	BIRN i Internews Kosovo su osnivači platforme	Nacionalni	Kosovo	2012- do danas

Centri i mreže istraživačkog novinarstva su među retkim platformama koje dosledno slede najviše profesionalne standarde i doprinose uvidu javnosti u pitanja od javnog interesa.³⁷

Izdvajamo: [SLUČAJ PROJEKTA DAPHNE](#)

„Daphne“ je bio novinarski istraživački projekat francuske novinarske organizacije „Forbidden Stories“ (Zabranjene priče) koji je koordinirao rad 45 novinara iz 18 novinskih organizacija nakon atentata na maltešku istraživačku novinarku Dafne Karuana Galicija 17. oktobra 2017. godine. Novinari su se okupili i podelili veliki broj informacija i dokumenata i te priče su objavile medijske organizacije širom sveta. To je bio tek prvi međunarodni novinarski projekat Zabranjenih priča, koji su zasnovani na ideji da je istraživačko novinarstvo koje počiva na saradnji najbolja odbrana od cenzure. Nakon mnogih inicijativa istraživačkog novinarstva slede krivične istrage i ostavke državnih službenika. Nakon što je projekat Dafne objavio istraživačke priče, jedan od plaćenih ubica je priznao ubistvo malteške novinarke, biznismen s kojim se ubistvo dovodi u vezu je uhapšen, a premijer je podneo ostavku zbog veza državnih službenika s navedenim biznismenom (Simon 2023, 16).

³⁷ Vidi, na primer, godišnje izveštaje BIRN-a.

3.1.5. Inicijative za podršku alternativnim, nezavisnim medijima

Medijski aktivizam uključuje i pružanje podrške alternativnim, nezavisnim, istraživačkim medijima. Ova podrška može uključivati napore za prikupljanje sredstava, pružanje logističke, tehničke i pravne podrške, mogućnosti za obuku, nabavku opreme i usvajanje znanja, te bilo koju drugu aktivnost kojom se razvijaju kapaciteti alternativnih medija za pružanje vrednih sadržaja i doprinos javnoj debati.

Tabela 5: PRIMERI INICIJATIVA ZA PODRŠKU ALTERNATIVNIM, NEZAVISNIM MEDIJIMA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Platforma Novi dan	Finansiranje nezavisnih medija	Platforma za donacije za nekoliko neprofitnih nezavisnih medijskih producenata (upotreba otvorenog standarda za prikupljanje novca posredstvom veća - WMS)	NVO Danas upravlja platformom. Mediji učesnici/ Oštro, In Media Res, Državljan D, Argument DJND	Nacionalni	Slovenija	2022- do danas
Radio projekat Prometheus	Medijski pluralizam, radio zajednice	Pružanje podrške radio stanicama zajednice, zagovaranje povoljnih politika	Projektni tim radija Prometheus i volonteri	Nacionalni	Filadelfija, SAD	1998- do danas
Odbranimo OK radio	Medijski pluralizam, finansiranje medija	Kraudfanding kampanja za radio Vranje	Asocijacija ANEM	Nacionalni	Srbija	1990e -do danas

Ove inicijative medijskog aktivizma doprinose izgradnji kapaciteta i održivosti nezavisnih i istraživačkih novinarskih platformi, koji su često suočeni s teškom borbom, na tržištu koje oblikuju određeni politički i poslovni interesi.

Izdvajamo: [SLUČAJ PLATFORME NOV DAN](#) (Slovenija)

“Nov dan” je eksperimentalna digitalna platforma, pokrenuta 2022. godine, s ciljem da doprinese održivosti nezavisnog novinarstva u Sloveniji, kroz prikupljanje novčanih priloga građana (engl. *community fundraising*) za pet nezavisnih medijska u Sloveniji – Oštro, In Media Res, Mešanec, Državljan D, Agrument – DJND. Platforma je bazirana na standardu prikupljanja sredstava posredstvom veća, optimizaciji uključivanja korisnika i testiranju komunikacionih strategija. Razvila ju je nevladina organizacija „Danes je nov dan“, koja se bavi pitanjima kao što su digitalna participacija i građanski aktivizam, transparentnost i javni nadzor. Akciju podržava fondacija „Grant for the Veb“ sa iznosom od 46.014 USD. Kao kraudfanding projekat, Nov dan teži ka osnaživanju članova zajednice kako bi oni održali platforme i sadržaje koje cene i ka podsticanju kohezije, transformirajući medijsku publiku od pukih gledalaca u aktivne učesnike. Postoje i drugi slični primeri prikupljanja sredstava u regionu Jugoistočne Evrope. Oni se suočavaju sa izazovima koji se tiču ograničene čitanosti/slušnosti/gledanosti nezavisnih medija, niskih prihoda građana i teškoća u održavanju dugoročne podrške građana, ali pojedine platforme (uglavnom one koje nude jedinstven sadržaj i imaju lojalnu publiku) uspevaju da steknu značajan deo svojih prihoda ovakvim prikupljanjem sredstava u zajednici.³⁸

[SLUČAJ RADIO PROJEKTA PROMETEJ](#) (Prometheus, SAD)

još je jedan inspirativan primer podrške alternativnim medijima (u ovom slučaju medijima zajednice). „Prometheus“ je nevladina organizacija koja promoviše participativno izražavanje zajednica, polazeći od ideje da medije treba da kontrolišu zajednice kojima se obraćaju. Organizacija pruža podršku za pokretanje i upravljanje radio stanicama u zajednici, od podnošenja zahteva za licencu, izgradnje radio stanica do svakodnevnog rada. Jedna od najzanimljivijih akcija Prometeusa je organizovanje „radio barnraising“, gde se u duhu amiške tradicije podizanja štala stotine volontera (inženjera, novinara, advokata, muzičara, aktivista, studenata i drugih) okupljaju da za tri dana izgrade radio stanicu (da podignu antenski stub i puste stanicu u eter). Ovakva saradnja zajedno sa stanicama pomaže i u izgradnji zajednica. Prometheus se takođe bavi često dugoročnim zagovaranjem određenih politika³⁹, čemu se protive lobisti velikih privatnih emitera. Rad Prometeusa se zasniva na doprinosu pripravnika i volontera, pri čemu je njih preko 120 bilo angažovano tokom 10 godina.

Ukratko, alternativne platforme, u svim svojim varijantama, neophodne su za poticanje demokratske komunikacije zaštićene od dominacije određenih komercijalnih i političkih interesa. One pokrivaju zanemarene teme, stavljaju zajednice u prvi plan, i promovišu učešće građana u komunikacionim procesima. Ovi primeri predstavljaju alternativne novinarske i komunikacione platforme.

38 Vidi Hodžić i Petković 2020, 25.

39 Jedno od najvećih dostignuća pokreta za reformu medija u SAD-u su rezultati desetogodišnje kampanje Prometeusa, koja je 2010. godine dovela do donošenja zakona kojim je otvoren eter za stotine novih radio stanica male snage kojima upravljaju različite zajednice.

3.2. ISTRAŽIVANJE, KAMPANJE I ZAGOVARANJE MEDIJSKIH REFORMI

U ovom delu se bavimo medijskim aktivizmom koji ima cilj da preokrene negativne trendove u politikama i praksama koje se odnose na tradicionalni medijski i komunikacioni sektor. Primeri medijskog aktivizma koji su ovde predstavljeni razotkrivaju propuste i zahtevaju promene u medijskim politikama i praksama. Oni uključuju organizacije koje se bave: a) istraživanjima u medijskom i komunikacijskom sektoru, te b) kampanjama i zagovaranjem strukturnih i sistemskih promena. Poglavlje je podeljeno na potpoglavlja, na osnovu tematskih područja koje ove organizacije prate i u kojima zahtevaju reforme.

Medijski aktivizam takođe ima za cilj promenu negativnih trendova u politikama i praksama koje se odnose na medije i komunikacijski sektor, između ostalog kroz istraživanja, kampanje i zagovaranje strukturnih i sistemskih promena.

3.2.1. Koalicije i mreže za reformu medija

Prva kategorija aktivizma za medijske reforme se odnosi na koalicije, koje se oslanjaju na snagu svojih članova, uključujući organizacije civilnog društva i građane, kako bi osigurale uticaj na medijske politike i institucije. Neke od njih su prepoznate kao važni zagovornici medijskih reformi i konsultanti u procesu izrade medijskih politika. Neke se organizuju u svrhu razmene (medijskih sadržaja, iskustava, znanja), javnih kampanja i razvijanja kapaciteta svojih članova za medijski aktivizam. Nekoliko primera je navedeno u tabeli 6.

Tabela 6: PRIMERI MREŽA I KOALICIJA ZA MEDIJSKE REFORME

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ activities	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Udruženje za progresivnu komunikaciju APC	Kolektivna moć, digitalna inkluzija, upravljanje internetom kao javnim dobrom, pravičan ljudski razvoj, socijalna pravda, participativni politički procesi i održivost životne sredine	Istraživanje, zagovaranje, izgradnja mreža i kapaciteta, komunikacija i otvaranje ka zajednici	APC Incorporated je neprofitna, dobrotvorna organizacija registrovana u SAD-u	Internacionalni	Melvil, Južna Afrika (centralna kancelarija) i drugi centri širom sveta	1990- do danas

Koalicija civilnog društva Glas ljudstva	Medijske reforme kao jedna od njihovih tematskih oblasti	Predizborni zahtevi civilnog društva za progresivne politike, uključujući medijske reforme + postizborni monitoring i zagovaranje	Koalicija nevladinih organizacija i građanskih grupa (više od 100), pojedinačne pristalice (nekoliko hiljada), koordinator je operativni tim od 10-15 NVO	Nacionalni	Slovenija	2021- do danas
Koalicija za slobodu medija	Medijske reforme, status novinara	Zagovaranje i učešće u izradi medijskih politika	Šest organizacija, uključujući udruženja medija i novinara	Nacionalni	Srbija	2021- do danas
Safe journalists Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara	Sigurnost novinara, prava novinara	Zagovaranje prava i sigurnosti novinara putem onlajn platforme, baza podataka o napadima i pritiscima na novinare, upozorenja i saopštenja za štampu, istraživački izveštaji, izgradnja kapaciteta	Novinarske organizacije u: HR, BiH, KOS, SRB, MKD, CG (posljednji je sindikat), plus istraživač u Albaniji	Regionalni (Zapadni Balkan)	Srbija	2015- do danas

U smislu svog pravnog statusa i organizacione strukture, koalicije mogu biti formalno registrovane kao pravno lice i imati središnju koordinaciju kancelariju ili mogu delovati kao neformalne zajedničke inicijative ne registrujući se kao organizacije.

Izdvajamo: [KOALICIJA ZA SLOBODU MEDIJA](#) (Srbija)

predstavlja značajan primer medijskog istraživanja i angažmana na zagovaranju. Okuplja šest organizacija civilnog društva koje se bave praćenjem, analizom i zagovaranjem progresivnih medijskih politika. Njihova misija uključuje zajednički angažman na temama koje se tiču prava novinara, sigurnosti novinara, javne potrošnje u medijskom sektoru i unapređenja medijskih zakona i samoregulatornog okvira. Koalicija je u nekoliko navrata bila uključena u izradu medijskih zakona i strategija. Dok su neke njihove sugestije usvojene (pre svega u formulaciji Medijske strategije), druge se i dalje ignorišu u aktuelnim nacrtima medijskih zakona, pre svega one o sprečavanju državnog vlasništva nad medijima i o obavezi medijskog regulatora da, nakon pritužbi građana, proveriti da li predmetni medijski sadržaj krši medijske propise.⁴⁰

40 Vidi više u tekstu na veb stranici mreže, na: <https://koalicijazaslobodumedijskogzakona.rs/2023/10/25/koalicija-za-slobodu-medija-i-crta-pokrenuli-peticiju-za-izmene-medijskih-zakona/>.

3.2.2. Organizacije koje zahtevaju medijske reforme u širokoj tematskoj oblasti slobode izražavanja

Na globalnom nivou postoji mnoštvo organizacija koje sprovode različite reforme koje se odnose na medije, uključujući ograničavanje koncentracije medijskog vlasništva i medijski pluralizam, očuvanje javnih servisa, osiguranje digitalne participacije, zaštitu privatnosti i ograničavanje nadzora nad građanima.

Tabela 7: **ISTRAŽIVANJE I ZAGOVARANJE JAVNOG INTERESA U SEKTORU MEDIJA I KOMUNIKACIJA**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Better media	Medijske reforme, vlasništvo nad medijima, nezavisno regulisanje, javni servisi, transparentnost, obuzdavanje tehnoloških divova	Vođenje kampanja za nezavisne medije i srodna pitanja	Zadruga Better Media, s otvorenim članstvom	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	2018- do danas
Media Reform Coalition	Reforma medija, vlasništvo nad medijima, zajednička medijska dobra, budućnost novinarstva	Vođenje kampanja, peticije, istraživanja	Jezgro tima od pet ljudi, akademici, aktivisti i medijski producenti	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	2011- do danas
Free Press (FP)	Besplatan i otvoreni internet, odgovornost medija i platformi, kontrola medija, privatnost i nadzor	Javne kampanje, istraživanja i zagovaranje	FP, tj. 37 zaposlenih, uključujući advokate, aktiviste, istraživače, ljude koji prikupljaju sredstva i administratore	Nacionalni	Vašington, SAD	2003- do danas
Derechos digitales	Sloboda izražavanja, privatnost i lični podaci, autorska prava i pristup znanju	Istraživanja, izveštaji, kampanje, predlozi javnih politika i zagovaranje	NVO Derechos digitales	Regionalni (Latinska Amerika)	Santiago, Čile (centralni ured)	2005- do danas
Friends of Canadian Broadcasting	Raznolikost medija, lokalne vesti, reforma medijske politike, javni servis	Vođenje kampanja	NVO Friends of Canadian Broadcasting	Nacionalni	Kanada	1985- do danas

Neke od ovih inicijativa su pokrenute kako bi se suprotstavile zabrinjavajućim trendovima. Na primer, Kampanja za slobodu štampe i emitovanja u Velikoj Britaniji je grupa za pritisak koja je pokrenuta 1979. godine kao odgovor na industriju štampe naklonjenu Torijevcima u periodu agresivne politike vlade protiv sindikata. Ove organizacije i projekti pružaju uverljive argumente za medijske reforme. Neki od njih su dali važan doprinos procesima kreiranja politika i medijski regulatori i zakonodavci se redovno konsultuju s njima.

Izdvajamo: [SLUČAJ FREE PRESS](#) (SAD)

„Free Press“ je nevladina zagovaračka organizacija za medije koja predstavlja primer potencijala organizacionog rasta i povećanja uticaja s akumuliranjem svog rada i nasljeđa. Osnovana 2003. godine s nekoliko zaposlenih, izrasla je u organizaciju sa značajnim brojem od preko 35 zaposlenih. Ponekad je snažno uticala na politiku Vašingtona u odnosu na, recimo, vlasništvo nad medijima i neutralnost interneta,⁴¹ finansiranje javnih emitera i lažno medijsko izveštavanje (Mekčesni 2009, 49). „Free Press“ formira strateške koalicije s različitim ideološkim grupama, uključujući na primer Hrišćansku koaliciju i druge konzervativne aktiviste, povećavajući tako svoje šanse za izvrši određeni uticaj (isto, 52).

[SLUČAJ FRIENDS OF CANADIAN BROADCASTING](#) (Kanada)

„Friends of Canadian Broadcasting“, ili samo „Friends“, je zagovaračka organizacija koja prati razvoj radiodifuzije u Kanadi i zalaže se za jačanje javnog servisa, ulaganje u kanadski sadržaj (uključujući na striming servisima kao što su Netflix, Amazon i Dizni) i proizvodnju lokalnih vesti. Npr. zalaže se za politiku oporezivanja koja je povoljna za plasiranje reklama u kanadskim medijima (za razliku od globalnih onlajn platformi), te za to da Google i Facebook daju naknadu kanadskim informativnim medijima za njihov sadržaj. Friends ima osnovno osoblje od 10 ljudi i više od 350.000 simpatizera širom zemlje i finansira se kroz donacije i prikupljanje sredstava u zajednici. Prilikom formulisanja ciljeva na kojima počivaju, oslanjaju se na nacionalna osećanja, zalažući se za medijske politike koje omogućavaju da se čuje glas Kanađana, da se očuva nacionalna kultura i da se nude vesti koje su važne Kanađanima.

41 Npr. sprečavanjem telekomunikacijskih kompanija da odlučuju koje veb stranice putuju najbržim brzinama.

3.2.3. Reaktivni aktivizam protiv retrogradnih političkih inicijativa sa zahtevima za progresivnim promenama politika

Medijski aktivizam uključuje i *ad hoc* akcije i zahteve da se zaustave retrogradni predlozi politike, kao i dugoročno zalaganje za pozitivna rešenja. Ova vrsta medijskog aktivizma može uključivati proteste, pisma, peticije, medijske kampanje i diskusije s predstavnicima javnog sektora (vidi nekoliko primera u tabeli 8).

Medijski aktivizam uključuje i *ad hoc* akcije i zahteve da se zaustave retrogradni predlozi politika, kao i dugoročno zagovaranje za dobra zakonska rešenja.

Tabela 8: PRIMERI AKTIVIZMA ZA ILI PROTIV PROMENE POLITIKE

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Media without choice	Porezi na medije, održivost, nezavisni mediji, sloboda medija	Oflajn rad na 24 sata u znak protesta protiv poreza na prihode od oglašavanja koji prete da ograniče slobodu medija	24 medija, uključujući vodeći list Gazeta Wyborcza i tabloid Fakt	Nacionalni	Poljska	2. oktobar 2021.
Inicijativa protiv izmena zakona o medijima (Nema veb stranice. Vidi više podataka ovde)	Regulacija medija, sloboda medija	Lobiranje protiv izmena Zakona o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama kojima se nastoje regulisati onlajn mediji dajući gotovo sudske nadležnosti regulatoru audiovizuelnih medija	Novinari, BIRN Albanija, Albansko medijsko veće, Faktoje, Građanski kanal, Albanski centar za kvalitetno novinarstvo, Udruženje albanskih novinara, Albanski helsinški komitet itd.	Nacionalni (ali se susreću organizuju u Tirani)	Albanija	2019-2022.
Mediji protiv izmena Zakona o medijima (Vidi više podataka u izveštaju Udruženja novinara)	Transparentnost finansiranja medija, medijske politike	Lobiranje protiv izmena Zakona o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, dozvoljavanje državnog oglašavanja u medijima	Udruženje novinara Makedonije, Savet za medijsku etiku, Nezavisni sindikat novinara i medijskih radnika, Makedonski institut za medije	Nacionalni	Severna Makedonija	2023- do danas
Unapređenje medijskih politika (Nema veb stranicu)	Kvalitetno novinarstvo, sloboda medija, transparentnost finansiranja medija	Zalaganje za medijske reforme	BIRN BIRN, Internews Kosovo	Nacionalni Nacionalni	Srbija Kosovo	2011-2019. 2007-2011 (završeno)

Izdvajamo: AKTIVIZAM PROTIV IZMENA I DOPUNA ZAKONA O AUDIO I AUDIOVIZUELNIM MEDIJSKIM USLUGAMA (Albanija)

U Albaniji su prisutni kontinuirani pokušaji da se uvede regulacija onlajn medijskih sadržaja. Najnovijim predloženim izmenama je propisano da regulatori imaju izvršna ovlašćenja da kažnjavaju i zatvaraju onlajn medije u slučaju pritužbi građana na njihov sadržaj. Brojne organizacije civilnog društva su se protivile izmenama, jer one mogu ograničiti slobodu medija, budući da nezavisnost regulatora nije zagarantovana, a izvršne mere su previše nejasne i restriktivne. Mediji i medijske organizacije su organizovali sastanke, sastavljali pisma i mišljenja protiv izmena, učestvovali u raspravi sa nadležnom skupštinskom komisijom i organizovali protest ispred parlamenta u decembru 2019. godine, tokom plenarne sednice. Zakon je ipak usvojen. Međutim, delovanje domaćeg civilnog društva je doprinelo mobilizaciji međunarodne javnosti i međunarodnim pritiscima za povlačenje zakona. Venecijanska komisija je objavila mišljenje u junu 2020. godine⁴², navodeći da je zakon "nejasan i da bi verovatno bio destimulativan, suzbijajući slobodnu diskusiju i politički govor". Zakon se u međuvremenu nije primenjivao, a organizacije civilnog društva su ga u određenoj meri nastavile tematizovati u javnim raspravama, okruglim stolovima, TV intervjuima itd. Konačno je povlačenje zakona najavljeno u oktobru 2022. godine.

42 Na: <https://www.coe.int/en/web/tirana/-/venice-commission-adopts-opinions-on-the-law-on-audio-visual-media-services-and-on-the-appointment-of-judges-to-the-constitutional-court>.

3.2.4. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: monitoring, pravna podrška i zagovaranje radi sprečavanja zloupotrebe zakona

Postoji rastući globalni trend zloupotrebe zakona za pritiske na medije, novinare, aktiviste i druge nadzorne organizacije, koje se nazivaju strateškim tužbama protiv učešća javnosti (u daljem tekstu SLAPP – *strategic lawsuit against public participation*). Preciznije, radi se o zloupotrebi zakona, uključujući klevetu definisanu krivičnim ili građanskim zakonom, ali i drugih zakona kao što su zakoni o intelektualnoj svojini, privatnosti i zaštiti podataka, kroz tužbe čiji je cilj zastrašiti, učutkati i iscrpiti finansijske i psihološke resurse njihovih meta.⁴³ Ove tužbe imaju destimulirajući efekat na razotkrivanje krivičnih dela i zloupotreba, na iznošenje alternativnih mišljenja i na javni angažman.

Iz ovih razloga medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona smatramo zasebnom kategorijom medijskog aktivizma, koja uključuje praćenje i razotkrivanje takve zloupotrebe zakona, pravnu podršku onima koji su joj meta i zalaganje za bolju regulativu kako bi se sprečile SLAPP tužbe (vidi primere u tabeli 9.).

Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona uključuje praćenje i razotkrivanje zloupotrebe zakona, pravnu podršku žrtvama i zagovaranje bolje regulative kako bi se sprečile SLAPP tužbe.

Tabela 9: PRIMERI AKTIVIZMA PROTIV ZLOUPOTREBE ZAKONA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
AKTIVIZAM PROTIV SLAPP TUŽBI						
Zaustavite zloupotrebu tužbi! (peticija)	Sloboda medija	Peticija za efikasnu anti-SLAPP regulativu u Evropi	CASE (Koalicija protiv SLAPP tužbi u Evropi); nevladine organizacije iz Evrope	Internacionalni (Evropa)	/	2023- do danas
Projekat Mostovi za slobodu medija	Sloboda medija SLAPP monitor	Praćenje i pružanje informacija o velikim sudskim predmetima koji uključuju povrede slobode medija	NVO Blueprint for Free Speech	Internacionalni	/	2019- do danas
Praćenje sudskih procesa protiv novinara	Sloboda medija, odgovornost medija	Praćenje i razotkrivanje zloupotreba zakona u procesima protiv novinara	Association Media and Law Studies	Nacionalni	Turska	2018- do danas

43 Parafrazirano iz instrukcija Evropskog parlamenta „Strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP)“ iz 2023. godine.

OSTALI OBLICI MEDIJSKOG AKTIVIZMA PROTIV ZLOUPOTREBE ZAKONA

Article 19	Sloboda izražavanja, pravo na informacije	Praćenje pretnji slobodnom izražavanju, lobiranje za progresivne zakone, izrada pravnih standarda za slobodno izražavanje, pristup informacijama, javni servis itd.	NVO Article 19	Internacionalni	Ujedinjeno Kraljevstvo	1987- do danas
Pravna mreža za zaštitu demokratije	Sloboda medija i nezavisnost javnog servisa	Korišćenje pravnih znanja i sredstava, uključujući i u vezi s novim zakonom o javnom servisu (zaganje za depolitizovani model upravljanja na referendumu o zakonu i u procesu pred Ustavnim sudom)	Mreža 4 nevladine organizacije (Pravni centar, Amnesty International, Danes je nov dan, Institute Open) i grupa advokatskih kancelarija i advokata koji pružaju pravne savjete i usluge besplatno ili uz naplatu	Nacionalni	Slovenija	2020- do danas

Anti-SLAPP aktivizam uključuje predloge za rano odbacivanje zlonamernih tužbi i prava na naknadu štete i troškova optuženog, treninge za pravosuđe o SLAPP-u, javni registar slučajeva SLAPP-a i poseban fond za finansijsku podršku onima koji se nađu na meti SLAPP-a. Godine 2023, na nivou EU, aktivizmom je obuhvaćeno i zagovaranje usvajanja Direktive protiv SLAPP-a.⁴⁴ Aktivisti podjednako nude pravne analize i predloge politika koji se tiču drugih zakona i politika, npr. u odnosu na javni RTV servis, nezavisnost medijskih regulatora, garancije pristupa javnim informacijama itd.

Aktivisti podjednako nude pravne analize i predloge politika koje se tiču drugih oblasti, poput onih koji se odnose na javni RTV-servis, nezavisnost medijskih regulatora, zagarantovan pristup javnim informacijama itd.

Izdvajamo: [SLUČAJ PRAVNE MREŽE ZA ZAŠTITU DEMOKRATIJE LNPD](#) (Slovenija) Mreža je osnovana tokom pandemije COVID-a 19 i formiranja vlade koju je predvodila Slovenska demokratska stranka, s ciljem da ponudi pravnu zaštitu i ospori restriktivne vladine mere, kao što su ograničavanje prava na kretanje, ograničavanje uvida građana i učešća u procesu donošenja odluka, te da pruži podršku u slučajevima napada na nezavisne državne organe, pravosuđe, aktere civilnog društva i demonstrante. LNPD je formiran krajem 2020. godine, kada su „Amnesty International Slovenija“, „Danes je nov dan“, „PIC – Pravno-informativni centar za nevladine organizacije“ i „Zavod za kulturnu raznolikost Open“ – udružili snage uz podršku i saradnju više advokatskih kancelarija, profesora prava i volontera. LNPD nudi savete, podnosi žalbe državnim kancelarijama, pomaže u podnošenju tužbi, podnosi krivične prijave protiv državnih službenika, organizuje diskusije itd. Ustavni sud je poništio ili tražio da se poboljšaju propisi koje je osporio LNPD, a mreža je pokazala veliki potencijal solidarnosti u odbrani vladavine prava.

⁴⁴ Vidi više u otvorenom pismu koalicije CASE objavljenom na: <https://ipi.media/eu-anti-slapp-directive-cannot-be-a-missed-opportunity/>.

3.2.5. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici

Medijski aktivisti koji se bave rodnom problematikom u medijskom i komunikacijskom sektoru rade na raznim pitanjima, uključujući pristup komunikacionim platformama za žene i pripadnike LGBTIQ zajednice, pritiske i napade kojima su izloženi upravo zbog svog pola, roda i seksualnog identiteta, te zastupljenost ovih društvenih grupa u medijskim sadržajima. Ove inicijative medijskih aktivista, na primer, promovišu bolje radno okruženje za novinarke i sigurnije i pravednije komunikacijsko okruženje za različite ranjive grupe i političke manjine.

Tabela 10: **PRIMERI RODNOG AKTIVIZMA U SEKTORU KOMUNIKACIJA**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Coalition for Women in Journalism (CFWJ)	Podrška za žene i LGBTQ novinare	Zalaganje za sigurno i poticajno profesionalno okruženje, mentorski program, izveštaji i kampanje o položaju novinarki	NVO CFWJ	Internacionalni	Njujork, SAD	2017- do danas
Feminist Internet Research Network (FIRN)	Pristup, veliki podaci, uticaj na ranjive populacije, rodno zasnovano nasilje na internetu, rodno zasnovani rad u digitalnoj ekonomiji	Istraživanja, zagovaranje, razmjena	Udruženje za progresivne komunikacije	Internacionalni	Melvil, Australija (središte), centri širom sveta	2018-2021 (približno)
The Global Media Monitoring Project (GMMP)	Zastupljenost žena u informativnim medijima	Monitoring sadržaja medija koji se sprovodi svakih pet godina	Koordinator je Svetsko udruženje za hrišćansku komunikaciju (WACC); volonteri aktivisti, istraživači i organizacije u 114 zemalja učesnica	Internacionalni	Središte WACC-a u Kanadi i UK	1995- do danas
Media monitoring	Odgovornost medija, raznolikost	Monitoring i objavljivanje izveštaja o medijskim sadržajima koji se tiču LGBTI identiteta	Udruženje za gej i lezbijska kulturna istraživanja i solidarnost (KAOS GL)	Nacionalni	Turska	2009- do danas

Izdvajamo: **FEMINISTIČKA MREŽA ZA ISTRAŽIVANJE INTERNETA**

(Feminist Internet Research Network – FIRN Australija)

FIRN vrši istraživanja zasnovana na podacima kako bi podstakao promene u politici i zakonu, te u diskursu o internet pravima. Cilj mreže je osigurati da se potrebe žena, različitih rodni grupa i kvir osoba uzmu u obzir u raspravama o internet politici i odlučivanju. Mreža se bavi pitanjima kao što su rodno zasnovano onlajn nasilje, pristup internetu za žene na globalnom jugu, participativno osmišljavanje tehnologije pametnih telefona, marginalizacija ranjivih grupa u internet ekonomiji i mnoga druga. FIRN finansira Istraživački centar za razvoj interneta (IDRC).

3.2.6. Zagovaranje etičkog oglašavanja i demonetizacija neetičkih medijskih praksi

Medijski aktivisti se bave praćenjem, razotkrivanjem i suzbijanjem zloupotrebe oglašivačkih praksi i sredstava za održavanje platformi koje objavljuju sadržaje štetne za javnost, uključujući govor mržnje, diskriminatorni govor i dezinformacije, bez poštovanja mehanizama samoregulacije i novinarskih standarda pravičnosti i tačnosti. Ove platforme se oslanjaju na finansijska sredstva koja komercijalni brendovi i državna tela troše na oglašavanje. Medijski aktivizam uključuje vođenje kampanja prema obe kategorije oglašivača kako bi uzeli u obzir korist (ili štetu) medijskih kuća po javni interes kada odlučuju gde će plasirati svoje reklame, tj. promovisu demonetizaciju mržnje, diskriminacije i dezinformacija u medijima (vidi primere u tabeli 11).

Medijski aktivisti bave se praćenjem, razotkrivanjem i suzbijanjem zloupotrebe praksi oglašavanja te vode kampanje za demonetizaciju mržnje, diskriminacije i dezinformacija u medijima.

Tabela 11: **PRIMERI AKTIVIZMA ZA ETIČKO OGLAŠAVANJE I DEMONETIZACIJU NEETIČKIH MEDIJSKIH PRAKSI**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
#KeinGeld-FürRechts (Nema novca za desnicu)	Sloboda medija Finansiranje medija	Onlajn kampanja (blog, tvit i hešteg)	Gerald Hensel, privatno lice	Nacionalni, sa internacionalnim implikacijama	Nemačka	2016-2017.
Državljan D/ Citizen D	Medijska i informaciona pismenost, digitalna prava, suprotstavljanje finansiranju mržnje (u medijima) od strane vlasti	Praćenje oglašavanja javnih tela i kompanija u medijima koji šire mržnju, podcast...	NVO Zavod Državljan D (Domen Savič)	Nacionalni, uz saradnju s akterima iz JIE i EU	Slovenija	2015- do danas

Ove kampanje doprinose javnoj raspravi o štetnim medijskim sadržajima i traže od oglašivača da usvoje etičke smernice za plasiranje svojih oglasa. Konkretnije, traže od oglašivača da ne plasiraju oglase u medijima koji promovišu mržnju, šire dezinformacije ili promovišu ideologiju krajnje desnice.

Izdvajamo: [SLUČAJ NEMA NOVCA ZA DESNICU](#) (Nemačka)

Ono što je započeo Gerald Hensen, menadžer u oglasnoj agenciji, 2016. i 2017. godine, služi kao inspirativan primer kako jedna osoba može pokrenuti ključne rasprave koje dovode do važnih promena. Hešteg #KeinGeldFürRechts je pozivao oglašivače da prestanu plasirati oglase na desničarskim veb stranicama koje šire dezinformacije. Neki izvori sugerišu da su desničarske veb stranice koje su bile Hensenove mete prijavile pad prihoda ubrzo nakon što je tvit postao viralan (vidi post Gete instituta). Štaviše, u diskusiji koja je usledila su podstaknute određene velike kompanije u SAD-u da 2017. godine objave da će „prestati s reklamiranjem programa na Ju tjubu, jer ova platforma ne može osigurati da se automatski emitovane reklame ne prikazuju na rasističkim, seksističkim ili drugim neetičkim video sadržajima“. Kao protivmere, koncepti poput crnih i bijelih lista reklamnih okruženja i kontrolni mehanizmi kao što su pregledi emitovanih snimaka razmatrani su i realizovani neko vreme pod krilaticom „Brand Safety & Suitability“ (Sigurnost i podobnost brenda) (Baumgarth et al 2021, 19).

U Sloveniji, **Domen Savič i njegov NVO Zavod Državljan D** godinama vode sličnu kampanju koja obuhvata praćenje oglašavanja javnih tela i kompanija u medijima koji sadrže govor mržnje, podcast i vođenje kampanja u medijima. Kampanja je uticala na parlamentarne rasprave o temi koruptivnog oglašavanja javnih preduzeća.

3.2.7. Provera činjenica

Platforme za proveru činjenica, uključujući i one koje deluju širom regiona Jugoistočne Evrope,⁴⁵ doprinose vidljivosti problema dezinformacija, promovisanju tačnosti izveštavanja u medijima i javnoj komunikaciji, te medijskoj pismenosti građana. Ove platforme se i umrežavaju, što omogućava praćenje obrazaca prekograničnog širenja lažnih vesti. Njihov rad doprinosi otpornosti javnosti na dezinformacije.

Tabela 12: PRIMERI PLATFORMI ZA PROVJERU ČINJENICA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Digitalni forenzički centar	Odgovornost media, provera činjenica	Angažman na proveri činjenica	Atlantsko veće	Nacionalni	Crna Gora	2020- do danas
Fake News Tragač	Odgovornost medija, lažno medijsko izveštavanje	Praćenje medijskog izveštavanja, izveštavanje o sadržajima koji sadrže dezinformacije i propagandu	Novosadska novinarska škola	Nacionalni	Srbija	2017- do danas
raskrinkavanje.me	Odgovornost medija, provera činjenica	Angažman na proveri činjenica	Centar za demokratsku tranziciju	Nacionalni	Crna Gora	2018-2023. (traje i dalje)
Faktoje	Provera činjenica, transparentnost državnih institucija	Angažman na proveri činjenica	Faktoje	Nacionalni	Albanija	2018- do danas
Raskrinkavanje	Borba protiv dezinformacija, propagande i obmanjujućih informacija, provera činjenica	Platforma za proveru činjenica	NVO Zašto ne	Nacionalni	Sarajevo, BiH	2017- do danas

Javnost sve više posećuje ove veb stranice, a njihove izveštaje prenose i tradicionalni mediji.

45 Među njima su platforme: Raskrinkavanje.ba (BiH), Raskrinkavanje.me (CG), Faktograf.hr (HR), Raskrikavanje.rs (RS), FakeNews Tragač (RS), Razkrinkavanje.si (SLO) i F2N2.mk (MK).

Izdvajamo: [SLUČAJ PLATFORME RASKRINKAVANJE](#) (BiH)

Platformu za proveru činjenica Raskrinkavanje je 2017. godine osnovalo Udruženje građana „Zašto ne“. To je platforma koja na osnovu pritužbi čitalaca i viralnosti proverava da li onlajn mediji i društvene mreže sadrže problematične medijske sadržaje, uključujući dezinformacije i lažne vesti. Platforma se 2020. godine pridružila partnerstvu sa Fejsbukom (*Third Party Fact-Checking Program*)⁴⁶. Nakon što se po proveri određeni sadržaj označi kao lažan, Facebook postavlja zastavicu na sporni sadržaj i smanjuje domet ovih objava, te obaveštava one koji šire sadržaj. Na ovaj način se smanjuje problematični sadržaj i domet onih koji šire dezinformacije, kao i njihov profit. Ako se objava ispravi, Facebook će povući svoje sankcije.

⁴⁶ Za više o programu, vidi: <https://www.facebook.com/formedia/mjp/programs/third-party-fact-checking>.

3.2.8. Aktivizam za odgovornost medija

Medijski aktivizam uključuje i zalaganje za veću odgovornost za sadržaj koji objavljuju mediji i nenovinarske onlajn platforme. Ova vrsta aktivizma podrazumeva praćenje i otkrivanje štetnih medijskih sadržaja i zagovaranje bolje (samo)regulacije.

Tabela 13: **PRIMERI AKTIVIZMA ZA ODGOVORNOST MEDIJA**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Hacked Off	Sloboda medija Odgovornost medija	Vođenje kampanje za reformu regulacije štampe, uključujući kaznena ovlašćenja, arbitražu, povlačenje sadržaja i izvinjenje	Osnovni tim se sastoji od devet novinara, advokata, akademika i žrtve hakovanja telefona	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	2011- do danas
FAIR	Odgovornost medija, nezavisno izveštavanje i srodna pitanja	Preispitivanje medijskih praksi kojima se marginalizuje javni interes, otkrivanje zanemarenih priča itd.	NVO Fairness and Accuracy, ključno osoblje čine novinari i akademici	Nacionalni	Njujork, SAD	1986- do danas
Praćenje govora mržnje u medijima	Govor mržnje, odgovornost medija	Sprovođenje i podržavanje studija	Fondacija Hrant Dink (projekat Asulis)	Nacionalni	Turska	2009- do danas
Mapiranje mržnje	Odgovornost medija, govor mržnje, diskriminatorni govor, poricanje genocida	Baza podataka	BIRN BiH	Nacionalni	Sarajevo, BiH	2021- do danas

Izdvajamo: **SLUČAJ HACKED OFF** (UK)

„Hacked off“ je kampanja koja zahteva regulaciju sektora štampe u Ujedinjenom Kraljevstvu. Osnovana je kao reakcija na hakerski skandal u UK koji je izašao u javnost 2011. godine, kada je otkriveno da su zaposlenici sada ugašenih „News of the World“ i drugih britanskih novina u vlasništvu Ruperta Mardoka učestvovali u hakovanju telefona, podmićivanju policije i nepriličnom uticaju u potrazi za pričama.⁴⁷

47 Iako se ovde ne slažemo da je regulacija sektora štampe nužno najbolji okvir, Hacked off pominjemo samo kao jedan od primera zalaganja za medijsku odgovornost i (samo)regulaciju.

3.2.9. Druge inicijative za praćenje medija i nadzor

Medijski aktivizam takođe uključuje nadzor i praćenje medijskog i komunikacijskog sektora s fokusom na praćenje sadržaja (uključujući govor mržnje i dezinformacije), praćenje medijskog okruženja, uključujući vlasništvo i finansiranje medija itd. U tabeli 14 navodimo primere ovih tzv. vođdog projekata i kampanja.

Tabela 14: PRIMERI INICIJATIVA ZA PRAĆENJE I NADZOR

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/projekta/aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Mérték media monitoring	Sloboda medija, regulacija medija, medijsko tržište, medijski sadržaji	Analize o raznim temama vezanim za medije (npr. finansiranje od strane vlasti, nezavisnost medijskog regulatora itd)	Šest stručnjaka plus ostalo osoblje i spoljni saradnici	Nacionalni, ali neke analize se odnose na centralnu Evropu i šire	Mađarska	2011- do danas
Real 411	Borba protiv dezinformacija, govora mržnje, poticanja na kriminal i uznemiravanje	1) Istraživanje, monitoring i analiza, 2) Zagovaranje, sudski procesi i lobiranje, 3) Angažman zajednice i publike, 4) Izgradnja veština za medije i javnost	NVO Media monitoring Afrika (MMA) i Nacionalni forum urednika Afrike (SANEF)	Regionalni	Johanesburg, Južna Afrika	2019- do danas
Media.ba	Odgovornost medija, nezavisnost medija, kvalitetno novinarstvo	Veb stranica koja nudi vesti, analize, istraživanja i edukativne materijale o medijima i komunikacijama u BiH i šire	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo BiH	1995- do danas
BIA Izveštaji o praćenju medija	Sloboda medija, odgovornost medija	Sprovođenje monitoringa i objavljivanje godišnjih i kvartalnih izveštaja	Fondacija za komunikacije IPS/Bianet (Erol Önderoğlu)	Nacionalni (tj. lokalni, regionalni i nacionalni)	Turska	2001- do danas

Izdvajamo: [IZVEŠTAJI O MONITORINGU MEDIJA MREŽE BIA KOJE OBJAVLJUJE FONDACIJA ZA KOMUNIKACIJE IPS](#) (Turska)

Kvartalni i godišnji monitoring izveštaji mreže BIA pružaju važan prikaz kršenja slobode medija u Turskoj, uključujući proizvoljno krivično gonjenje po optužbama za kršenje turskog Krivičnog zakona i Zakona o borbi protiv terorizma, zatvorske kazne, administrativne novčane kazne, fizičko nasilje od strane snaga sigurnosti, optužbe za "članstvo u terorističkoj organizaciji", rasprave, izmene zakona, nacionalne i internacionalne kampanje i izveštaje. Izveštavanje i prikupljanje podataka vrši Erol Onderoglu, predstavnik Reportera bez granica (RSF), koji prati vesti, kontaktira nevladine organizacije, advokate, novinarske organizacije i novine radi sastavljanja izveštaja. Ovi izveštaji će se uskoro deliti putem pretražive Baze podataka za praćenje medija, koja predstavlja izvor informacija za novinare, akademike, advokate, aktiviste, međunarodnu zajednicu i širu javnost i koja je prilagođena korisnicima. Izveštaji o monitoringu medija IPS-a su važan izvor informacija za međunarodne, međuvladine i nacionalne organizacije koje vrše pritisak na državne vlasti reagujući na pravne radnje protiv novinara, pisaca, izdavača i akademika.

Medijski aktivizam uključuje osnaživanje novinarstva od javnog interesa, praćenje i zagovaranje javnog interesa u medijskom i komunikacijskom sektoru.

3.3. IZGRADNJA KAPACITETA MEDIJA, NOVINARA I GRAĐANA

Konačno, medijski aktivizam uključuje aktivnosti na izgradnji kapaciteta za novinarstvo u interesu javnosti, te kapaciteta za praćenje i zagovaranje u interesu javnosti u sektoru medija i komunikacija. Primeri su navedeni u tabelama 15 i 16.

Tabela 15: PRIMERI INICIJATIVA ZA IZGRADNJU KAPACITETA NOVINARA I MEDIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ platforme/aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Radionice o digitalnoj sigurnosti	Medijska pismenost Digitalna sigurnost Pristup informacijama	Radionica za branioce ljudskih prava, novinare i aktiviste	Mreža Thai Netizen	Nacionalni	Tajland	2008- do danas
Slobodni glasovi	Edukacija novinara	Program stažiranja za novinare	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo, BiH	2016- do danas
Novinarke protiv nasilja prema ženama	Kvalitet medija, izveštavanje o ženama izloženim nasilju	Senzibilizacija novinara	UNDP i Fond B92	Nacionalni	Srbija	2017- do danas

Tabela 16: **PRIMERI INICIJATIVA ZA IZGRADNJU KAPACITETA GRAĐANA (ZA MEDIJSKU PISMENOST I AKTIVIZAM)**

Name	Thematic area	Type of platform/ project/actions	Key organizers	Scope	Geographical base	Duration
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska pismenost	Inicijativa za uvođenje medijske i informacione pismenosti u nastavne planove i programe formalnog obrazovanja	Albanski institut za medije u partnerstvu sa Ministarstvom obrazovanja i javnim i privatnim fakultetima	Nacionalni	Albanija	2020-2024 (traje i dalje)
Omladinski kampovi medijske pismenosti	Medijska i informaciona pismenost	Edukativni kampovi	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo, BiH	2018- do danas
Edukacija o medijskoj pismenosti	Edukacija o medijskoj pismenosti	Kreiranje praksi medijske pismenosti, istraživačke aktivnosti, kvizovi iz medijske pismenosti, paneli	Novosadska novinarska škola	Nacionalni	Srbija	2006- do danas
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska i informaciona pismenost	Saradnja vladinog i nevladinog sektora, uz podršku IREX-a, na uvođenju edukacije o medijskoj pismenosti u škole	IREX, Makedonski institut za medije, Institut za komunikologiju i Omladinski obrazovni forum, u saradnji s Ministarstvom obrazovanja i nauke i Zavodom za razvoj	Nacionalni	Severna Makedonija	2021-2025.
Projekat mladih novinara	Edukacija o medijskoj pismenosti, obuka iz novinarstva, provera činjenica	Edukacija o medijskoj i informacijskoj pismenosti za mlade, pružanje medijskog iskustva, uključivanje u proveru činjenica	UNICEF Crna Gora UNICEF, Albanski institut za medije, Faktoje, ACQJ, Građanski kanal, projekat Globalni glasovi	Nacionalni	Crna Gora / Albanija	2018- do danas 2000- do danas (projekat se često ponavlja)
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska i informaciona pismenost	Inicijativa za uvođenje edukacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti u formalno obrazovanje	Institut za medije Crne Gore	Nacionalni	Crna Gora	2019- do danas

Izdvajamo: UVOĐENJE EDUKACIJE O MEDIJSKOJ PISMENOSTI (Crna Gora i šire) Obrazovni sistem u Crnoj Gori obuhvata medijsku pismenost kao izborni predmet u gimnazijama (gimnazijalci čine samo 30% ukupnog broja srednjoškolaca u zemlji), ali ne i u stručnim i osnovnim školama. Zato se Institut za medije Crne Gore, sa stručnjacima za medijsku pismenost i drugim partnerima iz civilnog društva i škola, već nekoliko godina zalaže za uvođenje medijske pismenosti u sve škole. Nakon intenzivne kampanje civilnog društva od 2018. do 2022. godine, zvanični podaci Ministarstva prosvete pokazuju sve veći interes srednjoškolaca za medijsku i informacijsku pismenost i veću osposobljenost nastavnika u formalnom i neformalnom obrazovanju u ovoj oblasti. Vlasti su 2022. godine odlučile da obrazovanje o medijskoj pismenosti uvedu kao izborni predmet za učenike u svim osnovnim školama u Crnoj Gori. Pored toga, učenici će 2023. godine moći izučavati ovaj predmet na osnovu obrazovnog programa koji su pripremili Institut za medije i spoljni stručnjaci. Zavod za školstvo, Agencija za elektronske medije i Institut za medije su pokrenuli kampanju promocije ovog predmeta i edukacije nastavnika u osnovnim školama. To je jedna od najuspešnijih inicijativa Instituta za medije Crne Gore, njegovih partnera iz državnih institucija i stručnjaka za medijsku pismenost. Ona predstavlja primer sinergije zajedničkih inicijativa državnih institucija, organizacija civilnog društva i stručnjaka za medijsku pismenost.

Slične inicijative su u toku u Albaniji, Severnoj Makedoniji i Srbiji, što pokazuje da postoji značajna politička volja u cijelom regionu da se radi na ovom pitanju. Preporučuje se razmjena iskustava u ovim inicijativama unutar JIE.

3.4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, MREŽE I DONATORSKE INICIJATIVE ZA SLOBODU I RAZVOJ MEDIJA

Na kraju treba spomenuti i **međunarodne organizacije i mreže za razvoj medija i zaštitu novinara**, kao što su Komitet za zaštitu novinara, Reporteri bez granica, Globalna mreža nacionalnih organizacija za razvoj medija (GFMD) i IFEX,⁴⁸ koje predstavljaju poseban okvir za kontinuirani medijski aktivizam kako mreža tako i njihovih pojedinačnih članova.⁴⁹ One koriste svoje kapacitete i uticaj da putem globalnih medijskih kampanja upozoravaju na represiju i nasilje nad novinarima i medijima, te da direktno rade s vladama i zahtevaju slobodu za novinare. Organizacije za razvoj medija takođe pružaju podršku nezavisnim medijima kroz finansiranje, razvoj modela finansiranja, podržavanje razvoja javnih servisa, lobiranje za bolje finansiranje i politike koje se tiču novinarstva, te pružanje stipendija i obuke.

Postoje i **međunarodni fondovi**, kao što su Međunarodni fond za razvoj medija (IMDF), Međunarodni fond za novinare i drugi fondovi posvećeni razvoju medija i podršci medijskom aktivizmu. Osnivanje *Međunarodnog fonda za medije od javnog interesa* 2021. godine, od strane vladinih sektora i agencija SAD-a i drugih zemalja (Danske, Švajcarske, Švedske, Tajvana, Novog Zelanda, Estonije itd), zajedno s privatnim donatorima (Gugl, Fondacija Ford, Krejg Njumark Filantropis itd), rezultat je prepoznavanja potrebe za dugoročnom i značajnijom pomoći medijima, naročito u neprijateljskom političkom okruženju i s ograničenom podrškom javnosti.⁵⁰

48 Osim uobičajenih saopštenja za javnost i zagovaranja, Reporteri bez granica učestvuju u aktivističkim egzibicijama, poput ometanja paljenja Olimpijske baklje 2008. godine razvijanjem transparenta na kojem olimpijske prstenove zamenjuju međusobno povezane lisice.

49 Međutim, mapiranje organizacija za razvoj medija bi bilo izvan obima ovog izveštaja.

50 Za sada se ne zna da li će Fond privući više sredstava za medije, kao što je planirano, ili će samo preusmeriti postojeća sredstva, ali prvi podaci pokazuju da je Fond ostvario samo polovinu od procenjenih 100 miliona američkih dolara potrebnih za postizanje održivosti (Simon 2023, 28).

IV.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Medijski aktivizam daje zapažene rezultate, od sprečavanja donošenja retrogradnih medijskih zakona, sprovođenja zakona protiv korumpiranih osoba na vlasti, preko istraživanja i informisanja javnosti o temama od javnog interesa koje se tiču medija i komunikacija, osnaživanja medija i novinara za odbranu i održivost novinarstva u javnom interesu, te do osnaživanja građana za medijsku pismenost, za otpornosti na štetne medijske prakse, i za zahtevanje slobode i odgovornosti medija i medijskih reformi, odnosno izmena medijskih politika i praksi. Štaviše, postojanje medijskih aktivista je samo po sebi uspeh, jer unosi neophodne alternativne glasove u javnu debatu o našim medijima, prkoseći sve većem zarobljavanju medija od strane političkih i ekonomskih moćnika.

U zemljama gde se sprovodi projekat Naši mediji, inicijative medijskog aktivizma uglavnom vode nevladine organizacije i novinarska udruženja, donekle alternativni mediji i proizvođači medijskih sadržaja, naučni radnici i slične interesne grupe. Inicijative medijskog aktivizma stoga često zavise od finansiranja vezanog za pojedinačne, kratkoročne projekte i institucionalne ciljeve. Međutim, mnoge inicijative zagovaranja medijske politike su bile dobrovoljne, uključujući *ad hoc* inicijative kao reakcija na retrogradne zakonske predloge, ali i dugoročne inicijative, kao što su koalicije za uvođenje medijske pismenosti. Ove inicijative su uključivale angažovanje pojedinaca kao što su aktivisti civilnog društva, edukatori, novinari i istraživači, ali povremeno i besplatne usluge advokata, kreativnih agencija koje daju besplatna rešenja za vizuelni materijal i slogane, štamparija koje osiguravaju besplatno štampanje plakata i nalepnica sa sloganima kampanje, kulturnih radnika i umetnika („artivizam“), uključujući glumce, slikare i muzičare, ali i one koji pružaju usluge u kulturnim industrijama i koji svoju umetnost ili infrastrukturu posvećuju kampanjama za medije i demokratiju.

Na osnovu mapiranja slučajeva medijskog aktivizma, predlažemo tipologiju, koja ima cilj da ponudi informacije za budući medijski aktivizam i inicijative medijske pismenosti unutar i izvan regionalnog projekta „Naši mediji“.

Tabela 17: **VRSTE MEDIJSKOG AKTIVIZMA**

<p>Alternativne platforme koje nude relevantan, nedovoljno zastupljen sadržaj</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Platforme za građansko novinarstvo b. Blogovi (uključujući blogove o medijima i komunikacijama, kao i blogove o drugim nedovoljno zastupljenim temama od javnog značaja) c. Mediji zajednica d. Nezavisne medijske kuće e. Projekti, centri i regionalne/međunarodne mreže istraživačkog novinarstva f. Inicijative za podršku alternativnim platformama (prikupljanje sredstava, logistička i druga podrška)
<p>Alternativne platforme za pružanje internet usluga</p> <p>Veb hosting, vebmail, onlajn platforme zajednica, blog servis (hosting i pohranjivanje podataka s bloga)</p>
<p>Istraživanje, kampanje i zagovaranje medijskih reformi</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Koalicije za medijske reforme b. Inicijative za širok spektar medijskih reformi (između ostalog kroz istraživanja i zagovaranje) c. Reakcije na retrogradne predloge politika i zahtevi za progresivne izmene politika d. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: praćenje, pravna podrška i zagovaranje u cilju sprečavanja zloupotrebe zakona e. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici (uključujući predstavljanje žena i LGBTIQ zajednice u komunikacijama i pitanje pristupa medijima i tehnologijama) f. Aktivizam za etičko oglašavanje i demonetizaciju neetičkih medijskih praksi g. Provera činjenica h. Aktivizam za jačanje medijske odgovornosti i. Druge inicijative za praćenje i nadzor medija (uključujući praćenje slobode izražavanja, praćenje medijskog sadržaja, oglašavanja itd)
<p>Izgradnja kapaciteta</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Inicijative usmerene ka izgradnji kapaciteta medija i novinara (treninzi, studijske posete, tehnička i logistička podrška itd). b. Inicijative usmerene ka izgradnji kapaciteta građana (obuka iz medijske i informacione pismenosti, provera činjenica, praćenje štetnih medijskih praksi itd).

Da bi medijski aktivizam imao veći kulturni i politički odjek, on mora privući različite grupe građana, kao što su roditelji, bibliotekari, mladi itd. Buduća mobilizacija građana će zavisiti o sposobnosti medijskih aktivista da reaguju na svakodnevne brige različitih društvenih grupa i da govore o posljedicama nedemokratske politike i prakse na ono što građani već smatraju bitnim.⁵¹ Na primer, tema od značaja za roditelje može biti destruktivni uticaj komercijalnih medija na socijalizaciju dece, dok je otvoreni pristup informacijama možda tema koja brine bibliotekare i edukatore.

⁵¹ Istorijski gledano, angažman građana u medijskom aktivizmu je bio ograničen, osim u vremenu društvenih previranja i promena, između ostalog zbog svakodnevnih životnih opterećenja i shvatanja da su pitanja medija i komunikacija daleko od svakodnevnih briga građana.

Inicijative medijskog zagovaranja često nailaze na snažan otpor tradicionalnih medija zarobljenih korumpiranim političkim i ekonomskim interesima, kao i onih koji imaju najviše koristi od postojeće medijske politike i kulture, što onemogućava pošteno i relevantno medijsko praćenje tema i aktivnosti medijskog zagovaranja. Novinari i njihova udruženja nemaju dovoljno snage da se odupru i suprotstave interesima svojih poslodavaca, budući da su tržišta mala i nude ograničene mogućnosti za alternativno zapošljavanje. U jednom od posljednjih onlajn sadržaja koji je objavila Kampanja za slobodu štampe i radiodifuzije (CPBF UK) 2018. godine, navedeno je da je kolektivno organizovanje čak i unutar velike medijske industrije poput one u Ujedinjenom Kraljevstvu u praksi ograničeno. Novinarska udruženja povezana s Kampanjom su imala milione članova (u jednom trenutku 4,4 miliona, kako je navedeno na veb stranici), ali je njihova podrška bila ograničena, te je „vođenje kampanje od spolja umesto unutar medijske industrije razvodnilo mogućnost primene direktnog pritiska na poslodavce, a indirektnog na političare” (veb stranica CPBF-a).

Pojedine inicijative medijskog aktivizma uzimaju maha u regionu. Činjenica da su u toku inicijative za uvođenje medijske pismenosti u nastavne planove i programe formalnog obrazovanja u četiri zemlje regiona (Srbija, Crna Gora, Albanija, Severna Makedonija) pokazuje da postoji sve veća senzibilizacija državnih zvaničnika i sve veća politička volja da se pozabave ovim pitanjem, pa bi medijski aktivisti trebalo da iskoriste ovaj zamah da poguraju dalje promene.

Manje je verovatno da će druge vrste aktivnosti dobiti sličnu podršku, jer osporavaju dominantne interese (državnih zvaničnika, ključnih oglašivača i komercijalnih medija). Takve medijske reforme će stoga zavisiti od političkih lomova i prilika do kojih bi moglo doći kao rezultat partijsko-političke dinamike i podela, ali i od uticaja društvenih pokreta i inicijativa koji nisu usmerene na medije.

Reagujući na zabrinjavajuće prakse i inicijative za usvajanje politika koje smo videli širom regiona, medijski aktivizam predstavlja važno sredstvo u sprečavanju daljeg pada integriteta medija i komunikacija. Gde je to moguće, medijski aktivisti bi trebalo da postavljaju ciljeve i sistematski se zalažu za suštinska poboljšanja medijskih politika i praksi. Deo toga može se ostvariti kroz učesće u radnim grupama za izradu zakona i u drugim institucionalnim procesima koji se tiču medija i komunikacija. Na primer, organizacija Fri pres je postala redovni savetnik u izradi medijskih politika u SAD-u.

U smislu dometa i kapaciteta, snaga komunikacionih platformi koje utelovljuju interese vlada i korporacija ostaje nemerljivo veća od uticaja medijskih aktivista. Kako Bob Haket tvrdi: „Malo je verovatno da će se reforma medija postići bez opšteprihvaćenog pokreta posvećenog ovom cilju. Samo kontinuirani pritisak javnosti može uveriti vlade da ospore moć i izazovu gnev medijskih konglomerata” (2016, N/A)

Da bi medijski aktivizam imao veći kulturni i politički odjek, on mora privući različite grupe građana, kao što su roditelji, bibliotekari, mladi itd. Buduća mobilizacija građana zavisice od sposobnosti medijskih aktivista da govore o posledicama nedemokratske politike i prakse na ono što građani već smatraju važnim.

Medijski aktivizam važan je alat u sprečavanju daljeg pada integriteta medija i komunikacija. Gde je to moguće, medijski aktivisti trebalo bi da postavljaju ciljeve i da sistematski zagovaraju suštinska poboljšanja medijskih politika i praksi.

Uspješne strategije medijskih reformi uključuju promišljene, velike koalicije (koje uključuju različite grupe), s ciljem povećanja dometa i omogućavanja političke delotvornosti. Povezivanje između lokalnih, nacionalnih i internacionalnih aktivnosti, kao i između građana i donosioca odluka, verovatno će omogućiti i razmenu znanja i resursa, povećati domet i postići veći uticaj. Međunarodna saradnja i koordinacija medijskih aktivista je ključna, jer su mnoge teme koje se tiču medijskog aktivizma globalne i obuhvataju pitanja trgovine, ekonomske regulatorne politike i rada tehnoloških divova i striming platformi. Na pitanjima koja se tiču posebno štetnih sadržaja, koordinacija aktivista unutar zemalja koje dele sličnu kulturu i jezik može ostvariti veći uticaj i rezultirati pozitivnim koracima u marginalizaciji govora mržnje, diskriminatornog govora i dezinformacija.

Uspješne strategije medijskih reformi uključuju promišljene, velike koalicije, fokusirane na povećanje dometa i omogućavanje političke delotvornosti.

Dobre prakse medijskog aktivizma su izvor inspiracije za moguće buduće akcije, a zajedno promovišu ideju da medijski aktivizam može i treba da ima veoma različite oblike i da se bavi raznim pitanjima kako bi doveo do suštinskih reformi. Budućnost medija je ključno političko pitanje i medijski aktivisti moraju napraviti niz pokušaja i modela mobilizacije šireg građanstva u odbrani javnog interesa u medijskom i sektoru komunikacija. Edukacija iz oblasti medijske i informacione pismenosti mora biti deo strategije mobilizacije građana, kao sredstvo za promovisanje interesa građana za medijski sektor, te za razvijanje veština i sticanje znanja potrebnih za efikasnu mobilizaciju.

Budućnost medija je ključno političko pitanje i medijski aktivisti treba da uspostave različite modele mobilizacije šireg građanstva u odbrani javnog interesa u medijskom i komunikacijskom sektoru.

LITERATURA I IZVORI

Baumgarth, C., Kirkby, A., Lambrecht A. (2021). End of the AI Brand Winter: Artificial Intelligence in Brand Management. Berlin School of Economics and Law.

Karol, W.K., Haket, R.A. "Democratic Media Activism Through the Lens of Social Movement Theory. Media, Culture and Society, (2006), 28(1), 83-104.

Carpentier, N. (2011). Media and participation: A site of ideological-democratic struggle. Intellect: Bristol.

Custòdeo, L. 2017. Favela media activism: counterpublics for human rights in Brazil. Lexington Books, Lanham.

Dagron, A.G., 2001. Making Waves: Stories of participatory communication for social change. Rockefeller Foundation.

Dekić, S. 2013. Flash report Bosnia and Herzegovina. SEE Mediaobservatory, <https://mediaobservatory.net/radar/flash-report-2-bosnia-and-herzegovina>

Duncan, K. (Ed.) 1999. Liberating alternatives: The founding convention of the Cultural Environment Movement. Cresskill, NJ: Hampton Press.

Fahey, P.M. (1991). Advocacy group boycotting of network television advertisers and its effects on programming content. University of Pennsylvania Law Review, 140, 647-709. https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3685&context=penn_law_review [pristup ostvaren 16.04.2023]

Haket, R. A. 2016. Taking back the media: notes on the potential for a communicative democracy movement. Media Alliance. Dostupno na: <https://media-alliance.org/2016/05/taking-back-the-media-notes-on-the-potential-for-a-communicative-democracy-movement-by-bob-Hakett/> [pristup ostvaren 16.04.2023]

Haket, R. A. i Karol, W. K. 2006. Remaking media: The struggle to democratize public communication. New York: Routledge.

Haket, R. A. i Karol, W. K. (2004). Critical social movements and media reform (u Media Development, 4(1), 14-19), otvorena verzija dostupna na <http://www.sfu.ca/~Hakett/CriticalSocialMovements.htm>.

Hadl, G. i Dongwon, J. 2008. New approaches to our media: General Challenges and the Korean case. U: Pajnik, M. i Downing, J. (ur). Alternative Media and the Politics of Resistance. Ljubljana: Mirovni institut, str. 81-109.

Hodžić, S i Petković, B. 2020. Sustainability of Independent Journalism in Media Business Environment of Western Balkans. TACSO.

Hoey, P. 2018) Shinnors, Dissos i Dissenters: Irish Republican Media Activism Since the Good Friday Agreement. Manchester University Press.

Horwitz, R. B. 1997. Broadcast reform revisited: Reverend Everett C. Parker and the "Standing" case. Communications Review 2(3):311– 348.

Jakubowicz, K. 1990. 'Solidarity' and Media Reform in Poland. European Journal of Communication, 5(23), 333–354.

Klinenberg, E. 2007. Fighting for Air: The Battle to Control America's Media, Holt Paperbaks.

Kranich, N. 2004. Media, Democracy and Libraries: The Growth of Media Activism in the United States. Feliciter, 50(5), str. 200-203.

McChesney, R.W. Understanding the Media Reform Movement. International Journal of Communication 3 (2009). <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/download/442/299>.

McChesney, R.W, The U.S. Media Movement: Going Forward. Monthly review, 2008, Broj 60 (04). <https://monthlyreview.org/2008/09/01/the-u-s-media-reform-movement-going-forward/>.

Menezes Teixeira, A. C. E. 2020. Grassroots media activism and the counter-hegemonic narrative of politics, Ephemera 20 (1), 147–175.

Mueller, M, Kuerbis, B., Pagé, Ch. 2004). Reinventing Media Activism: Public Interest Advocacy in the Making of U.S. Communication-Information Policy, 1960-2002.

Mueler, M, Pagé, Ch.Kuerbis, B. 2004. Civil Society and the Shaping of Communication-Information Policy: Four Decades of Advocacy. The Information Society, 20, 160-185.

Napoli, Philip M., 2007. "Public Interest Media Activism and Advocacy as a Social Movement: A Review of the Literature". McGannon Center Working Paper Series. 21. https://fordham.bepress.com/mcgannon_working_papers/21.

Pajnik, M. i Downing J.D.H. 2008. Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges. Ephemera: Theory and Politics in Organisation

Renzi, A. 2011. From Collectives to Connectives: Italian Media Activism and the Repurposing of the Social, University of Toronto, Toronto, <https://hdl.handle.net/1807/29845>, <http://bnarchives.yorku.ca/635/>.

Simon, J. 2023. A New Paradigm for Global Journalism: Press Freedom and Public Interest. Dostupno na: https://www.cjr.org/tow_center_reports/a-new-paradigm-for-global-journalism-press-freedom-and-public-interest.php#The%20Platforms%20and%20Public%20Interest.

Šifran, A. ur, Media Capture: How Money, Digital Platforms, and Governments Control the News. New York: Columbia University Press, 2021.

Young-han Kim, 2001. The Broadcasting Audience Movement in Korea. Media, Culture and Society, 23(1). 91–107.

Wible, Scott (2004). Media advocates, Latino citizens and niche cable The limits of 'no limits' TV, Cultural Studies, 18:1, 34-66.

Svim linkovima se pristupilo između aprila i oktobra 2023. godine.

O AUTORKI

Sanela Hodžić je magistrirala rodne studije na Centru za interdisciplinarne studije Univerziteta u Sarajevu. Nezavisna je istraživačica i bivša dugogodišnja viša istraživačica i koordinatorka istraživačkih projekata u Mediacentru Sarajevo.

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Ova publikacija je nastala kao rezultat istraživačkih aktivnosti na projektu „**Naši mediji: Inicijativa za unapređenje medijske pismenosti, dijalog i aktivizam**“. Drugo istraživanje provedeno je u tematskom okviru “Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma u različitim regijama svijeta, uključujući zemlje korisnice projekta – Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo*, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Srbiju i Tursku”.

Projekat „**Naši mediji: Inicijativa za unapređenje medijske pismenosti, dijalog i aktivizam**“ zajedno realizuju devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Fondacija Mediacentar iz Sarajeva. Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Bianet iz Istanbula, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Mirovni institut iz Ljubljane, Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM), Novosadska novinarska škola iz Novog Sada i Savet za štampu Kosova iz Prištine.

South East European Network
for Professionalization of Media